

Pedeutologia

Studium teoretyczno- -pragmatyczne

Jolanta Szempruch

PATRONAT
KNP

impuls

Digitized by Google

Pedeutologia

Studium
teoretyczno-
-pragmatyczne

Jolanta Szempruch

impuls
Kraków 2013

Digitized by Google

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013

Redakcja naukowa serii: prof. dr hab. Bogusław Śliwerski

Recenzja: prof. dr hab. Czesław Banach

Opiekun projektu: Jolanta Świetlikowska

Opracowanie edytorskie książki: kaziki.pl

Grafiki: Piotr Olszówka

Projekt okładki: Anna M. Damasiewicz

www.damasiewicz.idesigner.pl

Grafika na okładce © Wolfgang Rieger | Depositphotos.com

ISBN: 978-83-7587-906-3

ISBN: 978-83-7587-905-6

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

Tel./fax: (12) 442 41 80, 422 59 47, 506 624 220

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie pierwsze, Kraków 2013

Digitized by Google

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1 Pedeutologia jako subdyscyplina pedagogiczna	10
Rozdział 2 Kształcenie nauczycieli	48
Rozdział 3 Kwalifikacje, kompetencje i cechy osobowe nauczyciela	82
Rozdział 4 Rozwój zawodowy i doskonalenie nauczyciela	126
Rozdział 5 Uwarunkowania rozwoju zawodowego	180
Rozdział 6 Nauczyciel w relacjach podmiotowych	218
Rozdział 7 Moralny wymiar zawodu nauczyciela	254
Rozdział 8 Nauczyciel w warunkach zmian społecznych i edukacyjnych	292
Zakończenie	330
Bibliografia	333
Indeks osób	366
Indeks rzeczowy	374

Wstęp

Wzrost znaczenia edukacji we współczesnym świecie powoduje rosnące zainteresowanie nauczycielem jako ważną stroną (obok ucznia) osobowych relacji w procesach nauczania i wychowania. Nauczyciel, a wraz z nim edukacja i wychowanie wpisane są w ludzką egzystencję i w dużej mierze kształtują jej przebieg, bowiem jakość edukacji ma istotne znaczenie dla twórczego, satysfakcjonującego i odpowiedzialnego życia i funkcjonowania człowieka. Strategiczną rolę nauczyciela w funkcjonowaniu i efektywności systemów edukacji potwierdzają prace pedeutologiczne oraz raporty edukacyjne UNESCO, Klubu Rzymskiego, dokumenty Komisji Europejskiej i raporty narodowe komitetów ekspertów do spraw edukacji. Jakość edukacji zależy od nauczyciela, który jest celem i narzędziem polityki edukacyjnej. Jego działalność skierowana jest ku kulturze teraźniejszości i przyszłości.

Niniejsze studium, stanowiące wyraz autorskiego oglądu podstawowych problemów pedeutologicznych i sposobów ich rozwiązywania, powstało z myślą o przedstawieniu ważnego psychospołecznego wymiaru zawodu nauczyciela i jego kompetentnej, twórczej pracy. Praca ta zmierza do kształtowania u wszystkich podmiotów edukacji otwartości na przemiany dokonujące się w szkole, w wewnętrznych warunkach jej funkcjonowania, systemie oświaty i środowisku.

Książka ta obejmuje najważniejsze zagadnienia podejmowane w pedeutologii, ze szczególnym uwzględnieniem badań polskich pedagogów sytuujących tę subdyscyplinę na szerokim tle nauk humanistycznych i społecznych. Ukazuje różnorodne koncepcje pedeutologiczne porządkujące myślenie o nauczycielu, który w realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego ujawnia swoją indywidualność i talent pedagogiczny.

Prezentując przemyślenia nie tylko własne, ale nade wszystko wielu uznanych autorów, wyrażono istotne problemy współczesnych nauczycieli. Ich upowszechnienie może stanowić sprzyjającą przesłankę ograniczania i przewyższania zjawisk niekorzystnych zarówno z punktu widzenia nauczyciela, jak i uczniów, rodziców i społeczeństwa. Z wielu problemów wybrano te, które determinują zróżnicowanie sytuacji zawodowej nauczycieli. Skupiono się na refleksji teoretycznej wiążącej się z podejmowaniem działań modernizacyjnych i innowacyjnych oraz na pragmatyce zawodu nauczyciela.

W trakcie zmian społecznych redefiniowana jest rola nauczyciela, on sam zaś staje wobec ciągle nowych wyzwań i zadań. Ustawiczny rozwój zawodowy i osobowy oparty na fachowej wiedzy, doświadczeniu i kompetencjach, wspierany przez instytucje powołane do tworzenia korzystnych warunków dla aktywności zawodowej wpływa w znacznym stopniu na skuteczność pracy nauczycielskiej. Owa skuteczność rozpatrywana jest w niniejszej książce między innymi przez pryzmat kompetencji i cech osobowych nauczyciela, rozwoju zawodowego i jego uwarunkowań, relacji z innymi podmiotami edukacyjnymi, a także etycznego wymiaru zawodu.

Zawód nauczyciela jest wystawiony na krytykę opinii publicznej. Z jednej strony każdy gest, ruch, słowo i decyzja podlegają ocenianiu przez uczniów, rodziców, kierownictwo szkoły czy władze lokalne. Z drugiej jednak strony żaden inny zawód nie polega na tak bliskich, codziennych osobowych relacjach z młodymi ludźmi. Łączy się z tym duża odpowiedzialność. Przedstawiając tu system interakcji społecznych nauczyciela i wielu zachodzących wokół niego procesów, starano się rozróżnić wpływy zasadnicze, istotne dla jego egzystencji zawodowej, od tych, które mają pośredni wpływ na jego funkcjonowanie.

Struktura książki – dość duża liczba rozdziałów i podrozdziałów – umożliwia Czytelnikowi swobodne przeglądanie poszczególnych treści, czytanie w dowolnej kolejności lub pomijanie niektórych fragmentów. Po każdym rozdziale podane zostały problemy do dyskusji, które mogą skłonić do refleksji nad przedstawionymi treściami i zainspirować do dalszych samodzielnych poszukiwań.

Włączając się do dyskusji dotyczącej proponowanych oraz formułowanych przez siebie problemów, Czytelnik ma możliwość stać się współtwórcą wiedzy pedeutologicznej. W samodzielnym zgłębianiu problemów pedeutologicznych pomocna okaże się zapewne zaproponowana bibliografia.

Książka adresowana jest do nauczycieli z różnym stażem pracy i innych osób zajmujących się kształceniem, przedstawicieli nadzoru pedagogicznego i władz oświatowych wszystkich szczebli, a także osób, które starają się przekształcać zastaną rzeczywistość edukacyjną oraz dostosowywać ją do wymogów czasów współczesnych i trudno przewidywalnej przyszłości. Okaże się zapewne przydatna w placówkach kształcenia i doskonalenia nauczycieli, a także w procesie ich awansu zawodowego. Kierowana jest również do osób, które pomimo zróżnicowanych kwalifikacji i doświadczeń zawodowych poszukują wiedzy i aparatury pojęciowej, by zrozumieć oblicze współczesnego nauczyciela i zmieniającej się szkoły.

Niemożliwe jest przedstawienie w tym opracowaniu wszystkich nurtów myślenia występujących w dziejach rozwoju pedeutologii i w zmieniających się dynamicznie kontekstach pracy nauczyciela. Dlatego też nadal istnieje potrzeba tworzenia wnikliwych analiz pedeutologicznych i podejmowania prób wiązania naukowych penetracji z problemami ważnymi i użytecznymi dla praktyki szkolnej i nauczycielskiej.

Zakończenie

Rozwój pedeutologii i nierozzerwalnie z nią związanego nauczania wskazuje na dalszą profesjonalizację tej subdyscypliny na płaszczyźnie prowadzonych badań naukowych i działań praktycznych. Poszukując lepszych form kształcenia i funkcjonowania zawodowego nauczyciela, pedeutologia niezależnie od przyszłych rozwiązań już dzisiaj ukazuje go jako wiarygodnego i bezstronnego arbitra w wielu kwestiach edukacyjnych, mimo licznych problemów i trudności, jakie napotyka ona na drodze rozwoju. Zachowując własną tożsamość, pedeutologia ulega dalszym modyfikacjom, których źródeł należy upatrywać w dynamice wielu procesów społeczno-kulturowych i ciągłym gromadzeniu nawarstwiającej się wiedzy. Podobnie jak inne dyscypliny, stając przed nowymi wyzwaniami, powraca do psychospołecznego wymiaru zawodu nauczyciela związanego z procesem zmiany i postępu, pozwalającego tworzyć obraz nauczyciela jutra uwikłanego w zmienność rzeczywistości edukacyjnej i społeczno-kulturowej, ustawicznie się doskonalącego, podejmującego współpracę, przeżywającego niejednokrotnie wiele dylematów moralno-etycznych w związku z nieuchronnie dostrzeganymi konfliktami i napięciami oraz oczekującego wsparcia w rozwiązywaniu problemów zawodowych.

Oprócz namysłu nad dotychczasowym przebiegiem własnego rozwoju, jako rodzaju dociekliwości badawczej, *pedeutologia* stara się dostarczać odpowiedzi na pytania: kim był dawny nauczyciel?, Kim jest i kim powinien być nauczyciel współczesny? Inspiruje też do poszukiwań i projektowania wizji nauczyciela przyszłości. Na podstawie dotychczasowych doświadczeń próbuje formułować jego nowe funkcje i zadania, wyznaczać role społeczne, ukazywać możliwości i potrzeby rozwoju zawodowego oraz współpracy z innymi podmiotami edukacji. Kreując obraz współczesnego i przyszłego nauczyciela, szczególnie ekspozuje potrzebę jego działań mających na celu rozwijanie samodzielności osób uczących się, ich aktywności, innowacyjności i komunikacji, a także różnych technik gromadzenia, analizy i oceny informacji związanych z przetwarzaniem i stosowaniem wiedzy. To zaledwie nieliczne przykłady szczegółowych problemów wybrane spośród rozlicznych zadań i obowiązków, które powierza się nauczycielowi. Uczniowie funkcjonujący w dynamicznie się zmieniającym i nieprzejrzywym świecie oczekują bowiem od niego również wsparcia egzystencjalnego oraz wskazywania różnych dróg wartościowego życia i umiejętności radzenia sobie w nowych sytuacjach. Nauczyciel w podmiotowych relacjach z uczniami i rodzicami powinien kreować obraz rzeczywistości szkolnej. Stanie się to możliwe wówczas, gdy szkoła nie będzie utrzymywała różnic sprzyjających procesom marginalizacji i wykluczenia kulturowego. Szczególne zadania nauczyciela wiążą się z obowiązkiem podejmowania licznych działań na rzecz doskonalenia edukacji i ładu publicznego. Namysł nad charakterem zawodu jest kluczowy dla kształcenia i funkcjonowania nauczycieli oraz oceny ich pracy.

Podejmując działania zawodowe, nauczyciel musi być twórcą szczegółowych sposobów reagowania i całościowych strategii tych działań. Jest to zadanie trudne, ponieważ wymaga bezpośrednich i szybkich reakcji, których nie można odroczyć. W podręczniku starano się unikać gotowych, szczegółowych rozwiązań sugerujących nauczycielom sposoby funkcjonowania zawodowego, ponieważ na ogół są one zależne między innymi od sytuacji, kontekstu i klimatu interakcji. Wyznaczano zaś ogólne kierunki działań nauczyciela, dokonując syntezy dotychczasowej wiedzy *pedeutologicznej* i porządkując ją oraz podejmując próby projekcji jej dalszego rozwoju.

Z prowadzonych analiz wynika, że w długim okresie rozwoju myśli *pedeutologicznej* dokonywał się proces ewolucyjny, a nauczyciele byli zdominowani przez powinności. Zniewolenie powinnością jest również dzisiaj zauważalne w postawach niektórych z nich. Już pod koniec ubiegłego stulecia postępowanie

nauczycieli zaczęło nabierać nowego wymiaru w związku z uspołecznieniem edukacji i ich dążeniem do autonomicznych działań w wyniku reformy oświaty wprowadzonej na mocy ustawy o systemie oświaty z 1991 roku. Demokratyczne przemiany w państwie rozbudziły u nauczycieli twórczo i autonomicznie zaangażowanych w transformację szkolnej edukacji nadzieję na lepsze jutro. Spór o miejsce i rolę nauczyciela w przemianach edukacyjnych oraz o sposób kształcenia i wychowania młodego pokolenia ożywa z nową mocą wraz z dojściem do władzy kolejnej siły politycznej. Podejmowane działania dotychczas nie doprowadziły do autentycznej wolności, autonomii, samodzielności i twórczej inicjatywy nauczycieli. Należy zatem wyznaczać dalsze kierunki rozwoju teorii i praktyki funkcjonowania nauczycielskiego oraz przygotowania młodych pokoleń do aktywnego i odpowiedzialnego partycypowania w demokracji i szybko zmieniającym się świecie.

Znajomość rozwoju pedeutologii i dokonujących się w jej obrębie przemian, a także problemów, które pojawiały się w toku tego rozwoju, z pewnością ułatwi Czytelnikowi rozumienie wielu zjawisk edukacyjnych i wzbudzi wiarę w sens i możliwości doskonalenia zarówno siebie, jak i szkoły oraz społeczeństwa.

Bibliografia

- Acland A. F., *Doskonale umiejętności interpersonalne. Wszystko, czego potrzebujesz, aby udało ci się za pierwszym razem*, przeł. M. Małkowska, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis 2006.
- Aksjologia w kształceniu pedagogów, red. J. Kostkiewicz, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2008.
- American heritage dictionary of the English language*, [online:] <http://education.yahoo.com/reference/dictionary/entry/profession> [dostęp: 14 września 2012].
- Argyle M., *Psychologia stosunków międzyludzkich*, przeł. W. Domachowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2002.
- Aronson E., *Człowiek – istota społeczna*, przeł. J. Radzicki, Warszawa: PWN 1988.
- Baley S., *Psychiczne właściwości nauczyciela-wychowawcy*, w: *Osobowość nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa: PZWS 1959.
- Balachowicz J., *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*, Warszawa: WSP TWP 2009.
- Banach C., *Edukacja. Wartość. Szansa. Wybór prac z lat 1995–2001*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 2001.
- Banach C., *Nauczyciel*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2004, t. 3.
- Banach C., *Orientacje – koncepcje edukacji nauczycielskiej*, Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne 1998.

- Banach C., *Pedeutologia*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2005, t. 4.
- Banach C., *Polska szkoła i system edukacji – przemiany i perspektywy*, Toruń: Adam Marszałek 1999.
- Banach C., *Wartości w zmiennym świecie a edukacja nauczycielska*, w: *Edukacja nauczycielska wobec zmiany społecznej*, red. H. Kwiatkowska, Warszawa: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. Sekcja Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli ZG ZNP 1991.
- Banach C., *Wyzwania przyszłości*, Warszawa: Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN 2009.
- Bandura A., *Human agency in social cognitive theory*, „American Psychologist” 1989, nr 44, s. 1175–1184.
- Bandura A., *Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning*, „Educational Psychologist” 1993, nr 2, s. 117–148.
- Bandura A., *Self-efficacy mechanism in human agency*, „American Psychologist” 1982, nr 37, s. 122–147.
- Bandura A., *Social foundations of thought and action. A social cognitive theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall 1986.
- Bargielska A., *Klasa szkolna jako laboratorium kształtowania kompetencji krytycznych uczniów*, w: *Nauczyciel. Znaczenia i dylematy profesji*, red. H. Kwiatkowska, Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji 2010.
- Bauman Z., *Etyka ponowoczesna*, przeł. J. Bauman, J. Tokarska-Bakir, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1996.
- Bayliss F., *Modele integracji pedagogicznej*, w: *Wychowanie i nauczanie integracyjne*, red. J. Bogucka, M. Kościelska, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN 1996.
- Beare H., Caldwell B. J., Millikan R. H., *Creating an excellent school. Some new management techniques*, London – New York, NJ: Routledge 1989.
- Beck U., *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, przeł. S. Cieśla, Warszawa: Scholar 2002.
- Belitz J., *Sukces pełnią życia. Jak uruchomić wbudowane w nas mechanizmy sukcesu*, Katowice: Dom Wydawniczo-Księgarski Kos 1999.
- Bell D., *The coming of post-industrial society*, New York, NJ: Basic Books 1999.
- Bereźnicki F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2007.
- Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia. *Nauczanie i uczenie się: na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Komisja Europejska, przeł. K. Pachniak, R. Piotrowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe WSP TWP 1997.

- Bielajew E. W., Szalin D. N., *Pojęcie „rola” w socjologii*, w: *Elementy mikrosocjologii*, red. J. Szmatka, Kraków: Wydawnictwo UJ 1978.
- Bińczycka J., *Nauczyciele akademicy i studenci w płaszczyźnie interpersonalnej*, Katowice: Wydawnictwo UŚ 1987.
- Bohucki J., *Osobowość nauczyciela w świadomości młodzieży*, Katowice: Śląsk 1965.
- Boltem J., *Interkulturowa kompetencja*, przeł. B. Andrzejewski, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2006.
- Botkin J., Elmandjra M., Malitza M., *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć „lukę ludzką”. Raport Klubu Rzymskiego*, przeł. J. Kukliński, Warszawa: PWN 1982.
- Bourdieu P., Passeron J., *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, przeł. E. Neyman, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006.
- Boyacıoğlu G., Karancı A. N., *The relationship of employment status, social support, and life events with depressive symptomatology among married Turkish woman*, „International Journal of Psychology” 1992, nr 27, s. 61–71.
- Brown P., *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa*, przeł. J. Suchecki, Gdańsk: GWP 2006.
- Buber M., *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*, przeł. J. Doktor, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1992.
- Bullough R. V., *Początkujący nauczyciel. Studium przypadku*, przeł. K. Rogowski, Gdańsk: GWP 2009.
- Burke C. M., Elliot R. G., Lucas K. B., Stewart D. E., *Lessons for sustainable professional development. A model from a teacher education project in Papua New Guinea*, Canberra: Australian Agency for International Development 1997.
- Burszta W. J., *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*, Poznań: Zys i S-ka 1998.
- Cackowski Z., *Przedmiot i zakres teorii poznania. Poznanie jako fakt, konieczność, możliwość*, w: *Poznanie – umysł – kultura*, red. tenże, Lublin: Wydawnictwo Lubelskie 1982.
- Carr D., *Professional education and professional ethics*, „Journal of Applied Philosophy” 1999, nr 16(1).
- Castells M., *Spółczesność sieci*, przeł. M. Marody i in., Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2007.
- Červinková H., Gołębiak B. D., *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW 2010.
- Charmaz K., *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, przeł. B. Komorowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009.
- Cherniss C., *Role of professional self-efficacy in the etiology and amelioration in burnout*, w: *Professional burnout: Recent developments in theory and research*, red. W. B. Schaufeli, C. Maslach, T. Marek, Washington, DC: Taylor and Francis 1993.

- Chodkowska M., *Socjopedagogiczne problemy edukacji integracyjnej dzieci z obciążeniami biologicznymi środowiskowymi*, Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP 2004.
- Christopher C. J., *Nauczyciel – rodzic*, przeł. J. Bartosik, Gdańsk: GWP 2009.
- Cichoń W., *Wartości, człowiek, wychowanie. Zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*, Kraków: Wydawnictwo UJ 1996.
- Cieślak R., *Wsparcie społeczne a stres w pracy*, niepublikowana praca doktorska, Instytut Psychologii Polskiej Akademii Nauk 2000.
- Collins A., *Język ciała, gestów i zachowań*, Warszawa: Klub dla Ciebie 2003.
- Collins R., *Some comparative principles of educational stratification*, „Harvard Educational Review” 1977, t. 47.
- Combs A. W., Blume E. A., Newman A. J., Wass H. L., *The professional education of teachers*, Boston, MA: Allyn and Bacon 1978.
- Cooper C. L., Marshall J., *Źródła stresu w pracy kierowniczej i umysłowej*, w: *Stres w pracy*, red. C. L. Cooper, R. Payne, przeł. R. Stachowski, A. Bańska, Warszawa: PWN 1987.
- Covey S. R., *Zasady działania skutecznego przywódcy*, przeł. K. Pawłowski, Warszawa: Medium 1997.
- Czerepaniak-Walczak M., *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Toruń: Edytor 1997.
- Czerepaniak-Walczak M., *Kompetencje nauczyciela w kontekście założeń pedagogiki emancypacyjnej*, w: *Problemy etyczno-deontologiczne zawodu nauczycielskiego w okresie przemian historycznych w Polsce*, red. A. M. de Tchorzewski, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1993.
- Czerepaniak-Walczak M., *Pedagogika emancypacyjna. Rozwój świadomości krytycznej człowieka*, Gdańsk: GWP 2006.
- Czerepaniak-Walczak M., *Podmiotowość w perspektywie pedagogiki*, Szczecin – Gorzów Wielkopolski: Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Gorzowie Wielkopolskim 1994.
- Czerniejewska I., *Odbicie wielokulturowości w edukacji wielokulturowej*, w: *Czy kłęska wielokulturowości?*, red. H. Mamzer, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora 2008.
- Czerny J., *Zarys pedagogiki aksjologicznej*, Katowice: Śląsk 1998.
- Czykwin E., *Samoświadomość nauczyciela*, Białystok: Trans Humana 1998.
- Dawid J. W., *O duszy nauczycielstwa*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 2002.
- Dawid J. W., *O duszy nauczycielstwa*, w: *Osobowość nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa: PZWS 1959.
- Dawid J. W., *Pisma pedagogiczne*, Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum 1961.
- Day C., *Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy*, przeł. T. Kościuczuk, Gdańsk: GWP 2008.

- Day C., *Rozwój zawodowy nauczyciela*, przeł. J. Michalak, Gdańsk: GWP 2004.
- Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń: Adam Marszałek 1999.
- Denek K., *Ku dobrej edukacji*, Toruń – Leszno: Akapit 2005.
- Denek K., *Nauczyciel – jego tożsamość, role i kompetencje*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2011, nr 3, s. 4–10.
- Denek K., *O nowy kształt edukacji*, Toruń: Akapit 1998.
- Denek K., *Uniwersytet w perspektywie społeczeństwa wiedzy. Nauka i edukacja w uniwersytecie XXI wieku*, Poznań: Wydawnictwo WSPiA 2011.
- Denek K., *Wartości i cele edukacji szkolnej*, „Problemy Rozwoju Edukacji” 1991, nr 4.
- Denek K., *Wartości i cele edukacji szkolnej*, Poznań – Toruń: Edytor 1994.
- Dobrowolski S., *Struktury umysłów nauczycieli*, Warszawa: WSiP 1979.
- Domański H., *Struktura społeczna*, Warszawa: Scholar 2004.
- Dorczak R., *Modele współpracy szkoły z organizacjami w środowisku lokalnym*, w: *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*, red. G. Mazurkiewicz, Kraków: Wydawnictwo UJ 2012.
- Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*, red. M. Dudzikowa, R. Wawrzyniak-Beszterda, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2010, t. 1.
- Drachal H., *Jaka jesteś nasza szkoła?*, „Głos Nauczycielski” 2012, nr 42.
- Dróżka W., *Nauczyciel. Autobiografia pokolenia. Studia pedeutologiczne i pamiętnikoznawcze*, Kielce: Wydawnictwo AŚ 2002.
- Dróżka W., *Nauczyciel pod presją nierówności społeczno-edukacyjnych (Na kanwie pamiętników średniego pokolenia nauczycieli 2004)*, w: *Nauczyciel wobec zróżnicowań społecznych*, red. R. Kwiecińska, M. J. Szymański, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP 2010.
- Drucker P. F., *Spółczesność pokapitalistyczna*, przeł. G. Kranas, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999.
- Dudzikowa M., *Kompetencje autokreacyjne – czy i jak są możliwe do nabycia w toku studiów pedagogicznych*, w: *Z pogranicza idei i praktyki edukacji nauczycielskiej*, red. też, A. A. Kotusiewicz, Białystok: Wydawnictwo UW 1994.
- Dudzikowa M., *Nauczyciel – uczeń. Między przemocą a dialogiem, obszary napięć i typy interakcji*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1996.
- Düwell M., Hübenthal Ch., Werner M., *Handbuch der Ethik*, Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler 2002.
- Dykcik W., *Odpowiedzialność człowieka w kontekście indywidualnym i społecznym*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe PTP 2010.
- Dykcik W., Szychowiak B., *Nowatorskie i alternatywne metody w praktyce pedagogiki specjalnej. Przewodnik metodyczny*, Poznań: UAM 2002.

- Dymara B., *Sztuka bycia nauczycielem*, Cieszyn: Wydawnictwo UŚ 1993.
- Dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w ekosystemie*, red. W. Pilecka, A. Ozga, P. Kurtka, Kielce: Wydawnictwo AŚ 2005.
- Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej*, przeł. I. Wojnar, J. Kubin, Warszawa: Elipsa 1999.
- Edukacja międzykulturowa na pograniczach w pierwszych latach rozszerzonej Unii Europejskiej – teoria i praktyka*, red. T. Lewowicki, J. Urban, Katowice: Gnome 2007.
- Edukacja międzykulturowa. Poradnik dla nauczyciela*, red. A. Klimowicz, Warszawa: CODN 2004.
- Edukacja narodowym priorytetem. Raport o stanie i kierunkach rozwoju edukacji narodowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, oprac. Rada Ministrów, Komitet Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej, Warszawa: PWN 1989.
- Edukacja równoległa. Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania*, red. E. Trempała, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1990.
- Edukacja wobec zmiany społecznej*, red. J. Brzeziński, L. Witkowski, Poznań: Edytor 1994.
- Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa*, przeł. W. Rabczuk, Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich – Wydawnictwa UNESCO 1998.
- Elsner D., Bednarek K., *Pomoc doradców metodycznych i konsultantów placówek doskonalenia nauczycieli w opinii ich beneficjentów*, Warszawa, listopad 2010.
- Elsner D., Knafel K., *Jak organizować wewnętrzne doskonalenie nauczycieli?*, Chorzów: Mentor 2000.
- Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa: PWN 1988.
- Erèulj J., *Sieć uczących się szkół. Cz. 1, „Dyrektor Szkoły”* 2010, nr 2
- Erèulj J., *Sieć uczących się szkół. Cz. 2, „Dyrektor Szkoły”* 2010, nr 3.
- Ernst K., *Szkolne gry uczniów. Jak sobie z nimi radzić*, Warszawa: WSiP 1991.
- Europa Środkowa 2005 – perspektywy rozwoju*, oprac. G. Gorzelak, B. Jałowicki, A. Kukliński, L. Zienkowski, Warszawa: Elipsa 1995.
- Ewolucja kwalifikacji nauczycieli w kontekście przemian edukacyjnych*, red. F. Szlosek, Radom: Instytut Technologii Eksploatacji – PIB 2007.
- Ewolucja tożsamości pedagogiki*, red. H. Kwiatkowska, Warszawa: Instytut Historii, Nauki, Oświaty i Techniki 1994.
- Fabiś I., *Start zawodowy bez szoku, „Edukacja i Dialog”* 1998, nr 8(101), [online:] http://eid.edu.pl/archiwum/1998,96/padziernik,142/start_zawodowy_bez_szoku,762.html [dostęp: 3 maja 2013].
- Feldman A., *Varieties of wisdom in practice of teachers, „Teaching and Teacher Education”* 1997, nr 13(7).

- Fengler J., *Pomaganie męczy. Wypalenie w pracy zawodowej*, przeł. K. Pietruszewski, Gdańsk: GWP 2000.
- Filek J., *Ontologizacja odpowiedzialności. Analityczne i historyczne wprowadzenie w problematykę*, Kraków: Baran i Suszyński 1996.
- Fish D., *Kształcenie poprzez praktykę*, przeł. D. Klus-Staniska, H. Mizerek, Warszawa: CODN 1996.
- Fleszner J., *Cybernetyka w pedagogice*, w: *Nauki filozoficzne współdziałające z pedagogiką*, red. B. Suchodolski, Warszawa: Nasza Księgarnia 1966.
- Freire P., *Pedagogy of the city*, New York, NJ: Continuum 1993.
- Friedman I., *Burnout in teachers. Shattered dreams of impeccable professional performance*, „Psychoterapy in Practice” 2000, nr 56(5).
- Fromm E., *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*, przeł. R. Saciuk, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1994.
- Fromm E., *Ucieczka od wolności*, przeł. O. i A. Ziemilscy, Warszawa: Czytelnik 1970.
- Gajda J., *Kultura globalna podstawą współczesnej paidei*, w: *Edukacja i kultura. Idea i realia interakcji*, red. I. Wojnar, Warszawa: Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN 2006.
- Gajda J., *Tożsamość narodowa Europy i wynikające z niej konsekwencje edukacyjne*, w: *Badanie zmian i relacji międzykulturowych w Europie oraz na jej pograniczach*, red. K. J. Brozi, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1997.
- Gajda J., *Wartości w wychowaniu*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008, t. 7, s. 38–41.
- Gajda J., *Wartości w życiu człowieka. Prawda, miłość, samotność*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1997.
- Gajdzica Z., *Antynomie edukacji integracyjnej – od idei do praktyki*, w: *Integracja edukacyjna. Oczekiwania i rzeczywistość*, red. M. Klaczak, Kraków: Wydawnictwo UP 2010.
- Galecki W., *Organizacja pracy w szkole. Poradnik dla nauczycieli, kierowników szkół oraz pracowników administracji szkolnej*, Kraków: Księgarnia Kamińskiego 1946, t. 1.
- Gaś Z. B., *Doskonalący się nauczyciel. Psychologiczne aspekty rozwoju profesjonalnego nauczyciela*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001.
- Gęsicki J., *Gra o nową szkołę*, Warszawa: PWN 1993.
- Gęsicki J., *Jak nie zwariować w szkole?*, Warszawa: WSiP 1999.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2001.
- Giroux H. A., *Schooling and the struggle for public life. Critical pedagogy in the modern age*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press 1988.

- Giroux H. A., *Teachers as intellectuals. Towards a critical pedagogy of learning*, Westport, CT: Bergin and Garvey 1988.
- Gmerek T., *Edukacja i nierówności społeczne*, w: *Jakość życia i jakość szkoły*, red. I. Nowosad, I. Mortag, J. Ondráková, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ 2010.
- Gmerek T., *Młodzież i dyplom akademicki. Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego*, w: *Młodzież, styl życia i zdrowie – konteksty i kontrowersje*, red. Z. Melosik, Poznań: Wolumin 2001.
- Gnitecki J., *Nadzieje i złudzenia pedagogiki modernistycznej i postmodernistycznej*, w: *Nadzieje, złudzenia i dylematy współczesnej pedagogiki*, red. tenże, Poznań: Wydawnictwo PTP Oddział w Poznaniu 1995.
- Gnitecki J., *Ontologiczne i aksjologiczne wyzwania współczesnej pedagogiki*, w: *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, red. T. Kukulowicz, M. Nowak, Lublin: Wydawnictwo KUL 1997.
- Gnitecki J., *Struktura teorii pedagogicznej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu 2006.
- Gnitecki J., *Tworzenie teorii pedagogicznej opartej na ambiwalencji i asymetrii uspołecznienia*, w: *Teorie pedagogiczne wobec zmian w humanistyce i w otaczającym świecie*, red. tenże, Olsztyn – Poznań: Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu 2002.
- Golińska L., Świętochowski W., *Temperamentalne i osobowościowe determinanty wypalenia zawodowego u nauczycieli*, „Psychologia Wychowawcza” 1998, nr 5.
- Golka M., *Wielokulturowość miasta*, w: *Pisanie miasta – czytanie miasta*, red. A. Zeidler-Janiszewska, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora 1997.
- Golaszewska M., *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach etycznych na tle sytuacji aksjologicznej*, Warszawa: PWN 1990.
- Gołębniak B. D., *Ku pedeutologii refleksyjnej. Od „agresywnej pewności” do „łagodnej perswazji”*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2001, nr spec.
- Gołębniak B. D., *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – biegłość – refleksyjność*, Toruń – Poznań: Edytor 1998.
- Gordon T., *Wychowanie bez porażek. Rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*, przeł. A. Makowska, E. Sujak, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1991.
- Gordon T., *Wychowanie bez porażek w szkole*, przeł. D. Szafrńska-Poniewierska, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1991.
- Goźlińska E., Szlosek F., *Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego*, Radom: Instytut Technologii Eksploatacji 1997.
- Góralski A., *Wzorce twórczości*, Warszawa: Scholar 1998.
- Górniewicz J., *Kategorie pedagogiczne*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM 2001.
- Grace G., *Teacher's ideology and control*, London: Routledge 1978.

- Grelowska S., *Informacja zwrotna a samoocena pracy nauczyciela*, Piła: Pracownia Wydawniczo-Edukacyjna K&K 2003.
- Groenwald M., *Standardy moralne czy standardy wymagań? O moralnych aspektach pozoru w szkole*, w: *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji*, red. M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbierska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2011.
- Grzegorzewska M., *Listy do młodego nauczyciela*, Warszawa: Nasza Księgarnia 1958, t. 2.
- Grzegorzewska M., *Stres w zawodzie nauczyciela. Specyfika, uwarunkowania i następstwa*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2006.
- Guilbert J.-J., *Zarys pedagogiki medycznej*, przeł. W. Tysarowski i in., Warszawa: PZWL 1983.
- Gurycka A., *Idea szkoły mistrzów i uczniów*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996, nr 8.
- Gurycka A., *Podmiotowość – postulat dla wychowania*, w: *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, red. taż, Warszawa: Wydawnictwo UW 1989.
- Habermas J., *Teoria działania komunikacyjnego*, t. 1: *Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, przeł. A. M. Kaniowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999.
- Hajduk E., *Kultura moralna nauczyciela*, w: *Etyka zawodowa nauczyciela*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra: Wydawnictwo WSP 1979.
- Hall C. S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, przeł. J. Kowalczevska, J. Radzicki, Warszawa: PWN 1990.
- Hammersley M., *O nauczycielu jako badaczu*, przeł. P. Kwieciński, Toruń: Wydawnictwo UMK 1997.
- Handy C., *Wiek paradoksu. W poszukiwaniu sensu przyszłości*, przeł. L. Jesień, Warszawa: Dom Wydawniczy ABC 1996.
- Hardagon S., *Educational networking: The important role Web 2.0 will play in education*, [b.d.], [online:] <http://www.scribd.com/doc/24161189/Educational-Networking-The-Important-Role-Web-2-0-Will-Play-in-Education> [dostęp: 30 kwietnia 2013].
- Harré R., *Personal being. A theory for individual psychology*, Oxford: Basil Blackwell 1983.
- Hendryk C., *O takcie pedagogicznym nauczycieli akademickich i orientacji podmiotowej studentów. Raport z badań*, Szczecin: Oficyna Wydawnicza ROKP Zachodniopomorskiego Centrum Edukacyjnego 2000.
- Hodgkinson C., *The philosophy of leadership*, Oxford: Blackwell 1983.
- Hornby G., Hall E., Hall C., *Nauczyciel wychowawca*, przeł. J. Bartosik, Gdańsk: GWP 2005.

- Huber C., *Mowa ciała. Jak ważne jest pierwsze wrażenie*, przeł. O. Iwanczewski, Warszawa: Świat Książki 2008.
- Hulek A., *Integracja społeczna ludzi niepełnosprawnych – zadania pedagoga*, Wrocław: PWN 1987.
- Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1987.
- Inkeles A., Smith D. H., *Becoming modern*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1974.
- Integracja dzieci i o specjalnych potrzebach. Wybrane zagadnienia etyczne*, red. G. Fairbairn, S. Fairbairn, przeł. A. Fus, W. Tabisz, Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN 2000.
- Integracja osób niepełnosprawnych w edukacji i interakcjach społecznych*, red. Z. Kazanowski, D. Osika-Chudowolska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003.
- Ireson J., Hallam S., Hurley C., *What are the effects of ability grouping on GCSE attainment?*, „British Educational Research Journal” 2005, nr 31(4).
- Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych*, red. D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski, Łódź: Wydawnictwo UE 2003.
- Jakowicka M., *Nauczanie a rozwój dziecka w kierowaniu kształceniem uczniów klas początkowych*, w: *Wybrane problemy kształcenia dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych*, red. też, Zielona Góra – Kraków: Oficyna Wydawnicza UZ – AP w Krakowie 2004.
- Jakowicka M., *Potrzeba metodologicznych podstaw oceny relacji nauczyciel – rodzic*, w: *Nauczyciel i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*, red. I. Nowosad, M. J. Szymański, Zielona Góra – Kraków: Wydawnictwo UZ 2004.
- Jakubiak K., *Współdziałanie rodziny i szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1997.
- Jakubiak K., Janke A. W., *Stosunki rodziny i szkoły w polskiej myśli pedagogicznej i praktyce edukacyjnej. Zarys dziejów nowożytnych i najnowszych*, „Studia Pedagogiczne”, z. 32: *Rodzina i wychowanie w rodzinie*, red. I. Jundziłł, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1996.
- Janiszewska-Nieścioruk Z., *Samoocena, samoocena dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2006, t. 5.
- Janke A. W., *Transformacja w stosunkach rodziny i szkoły na przełomie XX i XXI wieku. Perspektywy zmiany społecznej w edukacji*, Bydgoszcz: Wydawnictwo AB 2002.
- Janke A. W., *Współpraca rodziny i szkoły*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008, t. 7.
- Jankowski D., *Szkoła – środowisko – współdziałanie*, Toruń: Adam Marszałek 2001.

- Janowska J., *Samoaktualizacja w teorii i praktyce kształcenia nauczycieli*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998.
- Janowski A., *Kierowanie wychowawcze w toku lekcji*, Warszawa: PWN 1974.
- Janowski A., *Pedagogika praktyczna. Zarys problematyki, zdrowy rozsądek, wyniki badań*, Warszawa: Fraszka Edukacyjna 2004.
- Janowski A., *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, Warszawa: WSiP 1989.
- Janus K., *Słownik pedagogiki i psychologii. Zagadnienia, pojęcia, terminy*, Warszawa: Buchmann 2011.
- Jarosińska M., Jas M., *Tworzenie warunków wsparcia oraz doskonalenia nauczycieli i specjalistów w okresie zmiany organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach lub placówkach oświatowych – zadania dyrektora*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji 2011.
- Jasiński Z., *Tolerancja jako element edukacji wielokulturowej*, w: *Oświata na wirażu*, red. K. Denek, T. M. Zimny, Częstochowa: Andrzej Wiśniewski 1999.
- Jazukiewicz I., *Autorytet nauczyciela*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1999.
- Jerzak J., *Kształcenie psychologiczne nauczycieli*, Warszawa: WSiP 1988.
- Jędrzychowska M., *Najpierw człowiek. Szkolna edukacja kulturalno-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teologiczna*, Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne 1996.
- Jodłowska B., *Start – szok zawodowy – twórcza praca nauczyciela klas początkowych*, Warszawa: WSiP 1991.
- Jonas H., *Zasada odpowiedzialności. Etyka dla cywilizacji technologicznej*, przeł. M. Klimowicz, Kraków: Platan 1996.
- Jones J., Jenkin M., Lord S., *Jak wspierać rozwój zawodowy nauczycieli*, przeł. K. Sip, Warszawa: WSiP 2008.
- Juszczyk S., Janczyk J., Morańska D., Musiał M., *Dydaktyka informatyki i technologii informacyjnej*, Toruń: Adam Marszałek 2004.
- Kaczor S., Sarleja T., *Edukacja dla interkulturowości*, Warszawa – Radom: Instytut Technologii Eksploatacji – PIB 2009.
- Kaniowski A. M., *Etyka i pedagogika. Etyczne aspekty pracy nauczyciela. Wyzwania dla profesjonalizmu nauczycielskiego*, w: *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*, red. J. M. Michalak, Łódź: Wydawnictwo UŁ 2010.
- Karwowski M., *Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*, Warszawa: APS 2009.
- Kawka Z., *Między misją a frustracją. Społeczna rola nauczyciela*, Łódź: Wydawnictwo UŁ 1998.
- Kawula S., *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu*, Toruń: Akapit 1999.

- Kawula S., *Integracja i syntonizacja w relacji rodzina – szkoła*, w: *Pedagogiczna relacja rodzina – szkoła. Dylematy czasu przemian*, red. A. W. Janke, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1995.
- Kawula S., *Wsparcie społeczne – kluczowy wymiar pedagogiki społecznej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996, nr 1.
- Kincheloe J. L., *Towards a critical politics of teacher thinking. Mapping the postmodern*, Westport, CT: Bergin and Garvey 1993.
- Kirmeyer S. L., Dougherty T. W., *Work load, tension, and coping. Moderating effects of supervisor support*, „Personnel Psychology” 1988, nr 41, s. 125–139.
- Klus-Stańska D., *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM 2002.
- Kłakówna Z. A., *Podmiotowość w deklaracji i w praktyce*, w: *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, red. M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbierska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.
- Kobyłecka E., *Rozpoznawanie wartości przez uczniów szkół średnich w procesie edukacji*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego Oddział w Poznaniu 2004.
- Koć-Seniuch G., *Dylematy podejścia komunikacyjnego w kształceniu pedagogicznym nauczycieli*, w: *Alternatywne modele kształcenia nauczycieli*, red. M. Ochmański, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1995.
- Koć-Seniuch G., *Komunikacja pedagogiczna i jej konteksty edukacyjne*, w: *Nauczyciel i uczniowie w sytuacjach szkolnych*, red. taż, Białystok: Trans Humana 1995.
- Kofta M., *Orientacja podmiotowa. Zarys modelu*, w: *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, red. A. Gurycka, Warszawa: Wydawnictwo UW 1989.
- Kojs W., *Działanie jako kategoria dydaktyczna*, Katowice: Wydawnictwo UŚ 1987.
- Kołąkowski L., *Etyka bez kodeksu*, w: *tenże, Kultura i fetysze. Eseje*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.
- Kołodziejczyk J., *Partycypacja uczniów i rodziców w zarządzaniu szkołą*, w: *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Refleksje*, red. G. Mazurkiewicz, Kraków: Wydawnictwo UJ 2011.
- Kołodziejczyk J., Cieślak H., *Analiza wyników ewaluacji zewnętrznych w odniesieniu do wymagań „Rodzice są partnerami szkoły”*, w: *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Refleksje*, red. G. Mazurkiewicz, Kraków: Wydawnictwo UJ 2011.
- Komunikat na Wiosenny Szczyt Rady Europejskiej. Wspólne działanie na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, Nowy początek strategii lizbońskiej*, COM 24(2005), Bruksela 2 lutego 2005.
- Konarzewski K., *Gimnazjum wobec nierówności oświatowych*, „Nowa Szkoła” 2003, nr 21, s. 1–16.

- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa: Świat Książki 2000.
- Kopińska V., *Pozór regulacji prawnych dotyczących organów społecznych w szkole*, w: *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, red. M. Dudzińska, K. Knasiecka-Falbierska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.
- Korczyński S., *Edukacja wobec wyzwań współczesnego świata*, w: *Wybrane problemy edukacji i eurointegracji*, red. Z. Jasiński, S. Kaczor, Opole: Wydawnictwo WSZiA 2005.
- Korczyński S., *Obraz nauczyciela w polskiej myśli pedeutologicznej*, Opole: Wydawnictwo WSP 1992.
- Korzeniowski K., *Podmiotowość człowieka*, w: *Podmiotowość jednostki w koncepcjach psychologicznych i organizacyjnych*, red. tenże, R. Zieliński, W. Daniecki, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum 1983.
- Kotusiewicz A. A., *Kształcenie nauczycieli a problemy współczesnej edukacji*, Warszawa: PWN 1989.
- Kotusiewicz A. A., *Myśl personalistyczna w pedeutologii jako odmiana współczesnego humanizmu*, w: *Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, red. też, G. Koć-Seniuch, J. Niemiec, Warszawa – Białystok: Wydawnictwo Akademickie Żak 1997.
- Kotusiewicz A. A., *O co pyta współczesna pedeutologia?*, w: *Nauczyciel akademicki w refleksji nad własną praktyką edukacyjną*, red. też, G. Koć-Seniuch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008.
- Kotusiewicz A. A., *Samoświadomość zawodowa nauczyciela – modele i przemiany*, w: *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, red. A. Nowak, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1991.
- Kowal S., *Współczesne konteksty odpowiedzialności nauczyciela*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 2004.
- Kowalewski F., *Wychowawcza i społeczna działalność szkoły w środowisku*, Warszawa – Poznań: PWN 1976.
- Kozielecki J., *Rozwiązywanie problemów*, Warszawa: PZWS 1969.
- Kozłowski J., *Nauczyciel przyszłości*, w: *Oświata i wychowanie w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Dorobek 30-lecia i perspektywy rozwoju*, red. J. Żółkowski, Warszawa: WSiP 1975.
- Kożuchowski L., *Model absolwenta studiów pedagogicznych*, „Życie Szkoły Wyższej” 1984, nr 10.
- Kraśniewski A., *Jak przygotowywać programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?*, Warszawa: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2011.

- Krawcewicz S., *Pedeutologia*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa: Fundacja Innowacja 1993, s. 583–592.
- Krawcewicz S., *Współczesne problemy zawodu nauczyciela*, Warszawa: Książka i Wiedza 1979.
- Krawcewicz S., *Zawód nauczyciela*, Warszawa: Książka i Wiedza 1970.
- Kreatywność (nie tylko) w klasie szkolnej, red. M. Karwowski, A. Gajda, Warszawa: Wydawnictwo APS 2010.
- Kreutz M., *Osobowość nauczyciela-wychowawcy*, w: *Osobowość nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa: PZWS 1959.
- Krzychała S., Zamorska B., *Nauczyciele wobec edukacyjnej obcości – rekonstrukcja kolektywnych wzorów orientacji*, w: *Nauczyciel wobec różnicowań społecznych*, red. R. Kwiecińska, M. J. Szymański, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP 2010.
- Kształcenie i dokształcanie nauczycieli (teraźniejszość i przyszłość), red. B. Ratuś, Zielona Góra: Wydawnictwo WSP 1993.
- Ku partnerstwu szkoła – rodzice, red. J. Kropiwnicki, Jelenia Góra: Wydawnictwo Nauczycielskie 1999.
- Ku pedagogii pogranicza, red. Z. Kwieciński, L. Witkowski, Toruń: Wydawnictwo UMK 1990.
- Kubiak-Szymborska E., *Podmiotowość młodzieży akademickiej. Studium statusu podmiotowego studentów okresu transformacji*, Bydgoszcz: Wydawnictwo AB 2003.
- Kubiczek B., *Autonomia szkoły. Jak ją tworzyć? Jak z niej korzystać?*, Opole: Nowik 2002.
- Kujawiński J., *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, Warszawa: WSiP 1990.
- Kumar K., *From post-industrial to post-modern society*, Oxford: Blackwell 1995.
- Kumar K., *Prophecy and progress. The sociology of industrial and post-industrial society*, Harmondsworth: Penguin 1978.
- Kupisiewicz C., *O efektywności nauczania problemowego*, Warszawa: PWN 1965.
- Kupisiewicz C., Banach C., *Strategia rozwoju edukacji do roku 2020*, w: A. Auleytner i in., *Strategia rozwoju Polski do roku 2020*, Warszawa: Elipsa 2000, t. 2.
- Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., *Poczet wybitnych nauczycieli*, Pułtusk: AH 2006.
- Kutrowska B., *W poszukiwaniu współczesnego modelu kształcenia nauczycieli*, w: *Nauczyciel kompetentny. Teraźniejszość i przyszłość*, red. Z. Bartkiewicz, M. Kowaluk, M. Samujło, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007.
- Kuźma J., *Nauczyciele przyszłej szkoły*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 2000.
- Kuźma J., *Optimalizacja systemu pedagogicznego kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli*, Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN 1993.

- Kwaśnica R., *O pomaganiu nauczycielowi – alternatywa edukacyjna*, Wrocław: Wrocławska Oficyna Nauczycielska 1994.
- Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, w: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2004, t. 2.
- Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycieli. Konteksty – kategorie – praktyki*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 1997.
- Kwiatkowska H., *Etos zawodowy nauczyciela i jego przemiany*, w: *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, red. A. Nowak, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1991.
- Kwiatkowska H., *Kształcenie nauczycieli a nowe sposoby uczenia się człowieka*, w: *Współczesność a kształcenie nauczycieli*, red. też, T. Lewowicki, S. Dylak, Warszawa: Wydawnictwo WSP ZNP 2000.
- Kwiatkowska H., *Nauczyciel w sytuacji zmieniającej się szkoły*, w: *Pedagogika ogólna i dyscypliny*, red. L. Turoś, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 1999.
- Kwiatkowska H., *Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli*, Warszawa: PWN 1988.
- Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Warszawa: WAiP 2008.
- Kwiatkowska H., *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, Gdańsk: GWP 2005.
- Kwieciński Z., *Nieuniknione? Funkcje alfabetyzacji w dorosłości*, Toruń: Wydawnictwo UMK 2002.
- Kwieciński Z., *Przewodnik czy tłumacz? Pedagog w czasie trudnym*, w: *Kulturowo-poznawcze i cywilizacyjne inspiracje współczesnej edukacji nauczycielskiej*, Warszawa 1997.
- Kwieciński Z., *Tropy – ślady – próby. Szkice z pedagogii pogranicza*, Poznań – Olsztyn: Edytor 2000.
- Kwieciński Z., *Wykluczanie: badania dynamiczne i porównawcze nad selekcjami społecznymi na pierwszym progu szkolnictwa*, Toruń: Wydawnictwo UMK 2002.
- Kymlicka W., *Multicultural citizenship. A liberal theory of minority rights*, Oxford: Oxford University Press 1995.
- Kymlicka W., *Multicultural states and intercultural citizens*, „Theory and Research in Education” 2003, nr 1(2).
- Lareau A., Weininger E. B., *Cultural capital in educational research. A critical assessment*, w: *After Bourdieu. Influence, critique, elaboration*, red. D. L. Swartz, V. L. Zolberg, Dordrecht – Boston: Kluwer Academic Publishers 2004.
- LaRocco J. M., House J. S., French J. R. P., *Social support, occupational stress, and health*, „Journal of Health and Social Behavior” 1980, nr 21, s. 202–218.
- Leenheer P., *Jak szkoły uczą się razem*, „Dyrektor Szkoły” 2010, nr 2.

- Legowicz J., *Moralno-etyczne zasady zawodu nauczycielskiego*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1988, nr 2, s. 95–100.
- Legowicz J., *O nauczycielu. Filozofia nauczania i wychowania*, Warszawa: PWN 1975.
- Lewowicki T., *Model zróżnicowanej szkoły wyższej*, Warszawa: Instytut Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego 1985.
- Lewowicki T., *Problemy kształcenia i pracy nauczycieli*, Warszawa – Radom: Instytut Technologii Eksploatacji, PIB 2007.
- Lewowicki T., *Przemiany filozofii edukacyjnej a kształcenie nauczycieli*, w: *Edukacja nauczycielska wobec zmiany społecznej*, red. H. Kwiatkowska, Warszawa: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. Sekcja Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli ZG ZNP 1991.
- Lipiec J., *Człowiek – etyka – praca*, w: *Etyka i moralność. Praca zbiorowa*, red. J. Pawlica, B. Puszczewicz, Warszawa: Wydawnictwo NURT 1990.
- Lipiec J., *U podstaw systemu wartości*, w: *Ontologia wartości*, red. tenże, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1990.
- Lipiec J., *Wolność i podmiotowość człowieka*, Kraków: Fall 1997.
- Łobocki M., *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Warszawa: Nasza Księgarnia 1985.
- Łukaszewicz R., *Wyznaczniki kształtowania sukcesów zawodowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1979.
- Łukaszewski W., *Szanse rozwoju osobowości*, Warszawa: Książka i Wiedza 1984.
- Łukjaniuk J., *W stronę samopoznania*, Płock: Wydawnictwo Naukowe Novum 2001.
- MacGilchrist B., Myers K., Reed J., *The intelligent school*, London: Paul Chapman Publishing 1997.
- Maciarz A., *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1999.
- Maksymowska E., Werwicka M., *Autorytet nauczyciela*, w: *Poradnik nauczyciela*, red. E. Tołwińska-Królikowska, Warszawa: Raabe 2000.
- Malinowska J., Jabłońska M., *Myślenie o nauczycielu i jego edukacji. Z rekonstrukcji światów edukacyjnych nauczycieli*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe 2010.
- Mannheim K., *Ideologia i utopia*, przeł. J. Miziński, Lublin: Test 1992.
- Marczuk S., *Badanie wartości w socjologii. Teoria i empiria*, Rzeszów: Wydawnictwo WSP 1988.
- Maslach C., *Wypalenie – w perspektywie wielowymiarowej*, w: *Wypalenie zawodowe. Przyczyny i zapobieganie*, red. H. Sęk, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2007.
- Maslach C., Leiter M. P., *Pokonać wypalenie zawodowe. Sześć strategii poprawienia relacji z pracą*, przeł. K. Braksal, Warszawa: Wolters Kluwer Business 2010.

- Mastalski J., *Szkolne interakcje zaburzające skuteczne wychowanie*, Kraków: Wydawnictwo PAT 2005.
- Masterpasqua F., *Paradygmat kompetencyjny w praktyce psychologicznej*, „Nowiny Psychologiczne” 1990, nr 1/2.
- Matsumoto D., Juang L., *Psychologia międzykulturowa*, przeł. A. Nowak, Gdańsk: GWP 2007.
- Mayor F., *Przyszłość świata*, przeł. J. Wolf, A. Janik, W. Rabczuk, Warszawa: Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych 2001.
- Maziarz A., *Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa: WSiP 1992.
- McKay M., Davis M., Fanning P., *Sztuka skutecznego porozumiewania się*, przeł. A. Błaż, Gdańsk: GWP 2003.
- McRae H., *Świat w roku 2020. Potęga, kultura, dobrobyt – wizja przyszłości*, przeł. R. Krzyśków, Warszawa: Dom Wydawniczy ABC 1996.
- Meighan R., Barton L., Walker S., *Socjologia edukacji*, przeł. E. Kiszkurmo-Koziej, Z. Knutsen, P. Kwieciński, oprac. Z. Kwieciński, Toruń: Wydawnictwo UMK 1993.
- Melosik Z., *Uniwersytet i społeczeństwo. Dyskursy wolności, wiedzy i władzy*, Poznań: Wolumin 2002.
- Melosik Z., Szkudlarek T., *Edukacja dla równości czy edukacja dla najlepszych? Kontrowersje wokół selekcyjnej funkcji szkoły współczesnej*, w: *Edukacja. Moralność. Sfera publiczna. Materiały z VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP*, red. J. Rutkowiak, D. Kubinowski, M. Nowak, Lublin: Verba 2007.
- Mencel M., *Po co i dla kogo są rady szkoły? Spojrzenie z dwudziestoletniej perspektywy*, w: *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, red. M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbierska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.
- Mencel M., *Rada szkoły*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2008.
- Mendel M., *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Toruń: Adam Marszałek 2001.
- Mendel M., *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*, Gdańsk: Harmonia 2007.
- Metody badań jakościowych*, red. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, t. 1 i 2.
- Męczkowska A., *Edukacja a problem kształtowania relacji społecznych. Pomiędzy wyzwaniami podmiotowości a interwencją w związek człowieka i świata*, w: *Edukacja. Moralność. Sfera publiczna. Materiały z VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP*, red. J. Rutkowiak, D. Kubinowski, M. Nowak, Lublin: Verba 2007.
- Męczkowska A., *Od świadomości nauczyciela do konstrukcji świata społecznego. Nauczycielskie koncepcje wymagań dydaktycznych a problem rekonstrukcyjnej kompetencji ucznia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2002.
- Męczkowska A., *Podmiot i pedagogika. Od oświeceniowej utopii ku pokrytycznej dekonstrukcji*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSWE TWP 2006.

- Męczkowska A., *Podmiot*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2005, t. 4.
- Michalak J. M., *Kategoria odpowiedzialności w strukturze kwalifikacji profesjonalnych nauczyciela*, w: *Nauczyciel. Znaczenia i dylematy profesji*, red. H. Kwiatkowska, Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji 2010.
- Michalak J., *Poczucie odpowiedzialności zawodowej nauczycieli. Studium teoretyczno-empiryczne*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2003.
- Michalak J. M., *Uwarunkowania sukcesów zawodowych nauczycieli. Studium przypadków*, Łódź: Wydawnictwo UŁ 2007.
- Mieszalski S., *Interakcje w klasie szkolnej*, Warszawa: Wydawnictwo UW 1990.
- Mietzel G., *Psychologia dla nauczycieli. Jak wykorzystać teorie psychologiczne w praktyce dydaktycznej*, przeł. A. Ubertowska, Gdańsk: GWP 2009.
- Milerski B., Śliwerski B., *Pedagogika. Leksykon*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.
- Mirski J., *Projekt nauki o nauczycielu, czyli pedeutologii*, „Oświata i Wychowanie” 1932, z. 9.
- Mistrzostwo pedagogiczne, red. I. A. Zjaziun, przeł. L. Zjaziun, F. Szlosek, Warszawa – Radom: Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, PIB 2005.
- Mizerek H., *Alternatywne sposoby myślenia o nauczycielu i jego edukacji. Pytania do badaczy i edukatorów*, w: *Alternatywy myślenia o/dla edukacji*, red. Z. Kwieciński, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2000.
- Molesztak A., Tchorzewski, de. A.M., Wołoszyn W., *W kręgu powinności moralnych nauczyciela. Wybrane zagadnienia z problematyki aksjodeontologicznej zawodu nauczycielskiego do zajęć konwersatoryjnych dla kandydatów na nauczycieli*, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1994.
- Morbitzer J., *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 2007.
- Mościcka A., Drabek M., *Mobbing w środowisku pracy nauczyciela*, w: *Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli. Pomiędzy wypaleniem zawodowym a zaangażowaniem*, red. J. Pyżalski, D. Merecz, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2010.
- Możliwe warianty europejskiej edukacji w przyszłości. Projekt I: przygotować człowieka do życia w XXI wieku, oprac. Rada Europy 1972.
- Mucha J., *Wielokulturowość etniczna i nieetniczna*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1999, z. 14–15.
- Murawska B., Putkiewicz E., Dolata R., *Wsparcie rozwoju zawodowego a potrzeby nauczycieli w tym zakresie*, Warszawa: Wydawnictwo ISP 2005.
- Murray F., *Explanations in education*, w: *Knowledge base for the beginning teacher*, red. M.C. Reynolds, New York, NJ: Pergamon Press 1990.

- Muszkiet R., *Nauczyciel w reformującej się szkole*, Poznań: Arka 2001.
- Muszyński H., *Zarys teorii wychowania*, Warszawa: PWN 1976.
- Mydlak Z., *Wzór nauczyciela w świadomości nauczycieli*, „Życie Szkoły” 1980, nr 10.
- Najder-Stefaniak K., *O powinności nauczyciela. Wprowadzenie do refleksji etycznej*, Warszawa: Wydawnictwo SGGW 2007.
- Nalaskowski A., *Dzikość – ucieczka od ufności?*, w: *Fundamenty edukacyjnej wspólnoty*, red. J. Danilewska, Kraków: Wydawnictwo UJ 2005.
- Nalaskowski A., *Nauczyciele z prowincji u progu reformy edukacji*, Toruń: Adam Marszałek 1997.
- Nalaskowski A., *Niepokój o szkołę*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1995.
- Nauczyciel i kształcenie nauczycieli. Zmiany i wyzwania*, red. W. Hörner, M. S. Szymański, przeł. M. S. Szymański, D. Sztobryn, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2005.
- Nauczyciel wychowawca*, red. G. Hornby, E. Hall, C. Hall, przeł. J. Bartosik, Gdańsk: GWP 2005.
- Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Gdańsk: GWP 2012.
- Niemiec J., *Wyznaczniki modeli kształcenia nauczycieli*, w: *Alternatywne modele kształcenia nauczycieli*, red. M. Ochmański, Lublin: UMCS 1995.
- Niezgoda M., *Nauczyciele polscy na przełomie wieków. Między misją a profesjonalizmem*, Kraków – Warszawa: Plus 2005.
- Nikitorowicz J., *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*, Gdańsk: GWP 2005.
- Nikitorowicz J., *Meandry wielokulturowości. Perspektywy analizy zjawiska i zadania edukacji międzykulturowej*, w: *Edukacja i kultura. Idea i realia interakcji*, red. I. Wojnar, Warszawa: Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN 2006.
- Nikitorowicz J., *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok: Trans Humana 1995.
- Nikitorowicz J., *Wielokulturowość*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008, t. 7.
- Nixon J., McKreown P., Ranson S., *Towards a learning profession. Changing codes of occupational practice within the new management of education*, „British Journal of Sociology of Education” 1997, nr 18(1).
- Nowacki T., *Leksykon pedagogiki pracy*, Radom: Instytut Technologii Eksploatacji 2004.
- Nowak-Dziemianowicz M., *Nowe standardy kształcenia nauczycieli – kłopoty ze zmianą*, „Wychowanie Na Co Dzień” 2010, nr 12(207).
- Nowak-Dziemianowicz M., *Oblicza nauczyciela. Oblicza szkoły*, Toruń: Adam Marszałek 2001.
- Nowicka-Koziół M., *Odpowiedzialność w świetle alternatyw współczesnego humanizmu*, Warszawa: Wydawnictwo WSPS 1993.

- Nowicka-Kozioł M., *Wybrane aspekty współczesnej aksjologii pedagogicznej*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP 2009.
- Nowosad I., *Nauczyciel-wychowawca czasu polskich przełomów*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2001.
- Nowosad I., *W poszukiwaniu warunków współpracy nauczycieli i rodziców*, w: *Nauczyciele i rodzice*, red. też, H. Jerulank, Zielona Góra: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli 2002.
- O orientację na przyszłość w reformach polskich. Megatrendy cywilizacyjne a proces transformacji systemowej*, oprac. J. Pajestka, Warszawa: Elipsa 1994.
- Obuchowski K., *Człowiek intencjonalny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1993.
- Obuchowski K., *Od przedmiotu do podmiotu*, Bydgoszcz: Wydawnictwo AB 2000.
- Obuchowski K., *Rewolucja podmiotów i nowy indywidualizm*, w: *Humanistyka przełomu wieków*, red. J. Koziński, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 1999.
- Odmiany myślenia o edukacji*, red. J. Rutkowski, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1995.
- Odpowiedzialność*, w: *Encyklopedia filozofii wychowania*, red. S. Jędrzak, J. Kojkoł, Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta 2009.
- Ogrodzka-Mazur E., *Proces wychowania dziecka do wielokulturowości w zintegrowanym kształceniu wczesnoszkolnym a reforma systemu edukacji*, w: *Zintegrowana edukacja wczesnoszkolna w teorii i praktyce*, red. W. Puślecki, Opole: Wydawnictwo UO 2004.
- Okoń W., *Kształcenie nauczycieli w Polsce – stan i kierunki przebudowy*, Warszawa – Kraków: PWN 1988.
- Okoń W., *Nauczanie problemowe we współczesnej szkole*, Warszawa: WSiP 1975.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 1998.
- Okoń W., *Rzecz o edukacji nauczycieli*, Warszawa: WSiP 1991.
- Okoń W., *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2000.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa: PWN 1987.
- Olubiński A., *Podmiotowość roli nauczyciela i ucznia w świetle analiz opinii społecznych*, Toruń: Adam Marszałek 2001.
- Osobowość nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa: PZWS 1959.
- Ossowski R., *Odpowiedzialność nauczyciela w rozwiązywaniu współczesnych dylematów ludzkich*, w: *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*, red. A. M. de Tchorzewski, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1994.
- Ostrowska U., *Aksjologiczne aspekty relacji interpersonalnych w edukacji*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2002.

- Ostrowska U., *Aksjologiczne podstawy wychowania*, w: *Pedagogika*, t. 1: *Podstawy nauk o wychowaniu*, red. B. Śliwerski, Gdańsk: GWP 2006.
- Ostrowska U., *Heroiczny wymiar etyki nauczyciela. Między ideą a realnością*, w: *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*, red. J. M. Michalak, Łódź: Wydawnictwo UE 2010.
- Ostrowska U., *Idea podmiotu i podmiotowości w edukacji z perspektywy aksjologicznej*, w: *Podmiotowość we współczesnej edukacji. Oglądy – intencje – realia*, red. J. Niemiec, A. Popławska, Białystok: Prymat 2009.
- Ostrowska U., *Odpowiedzialność jako wartość edukacyjna*, „Kultura i Edukacja” 1998, nr 3.
- Pachociński R., *Edukacja nauczycieli w krajach Unii Europejskiej*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 1994.
- Palka S., *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*, Gdańsk: GWP 2006.
- Palka S., *Pedagogika w stanie tworzenia. Kontynuacje*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2003.
- Palka S., *Pedeutologia w perspektywie badawczej pedagogiki*, w: *Problemy współczesnej pedeutologii. Teoria – praktyka – perspektywy*, red. D. Ekiert-Oldroyd, Katowice: Wydawnictwo UŚ 2003.
- Palka S., *Wiedza w akademickim kształceniu pedagogów*, w: *Paradygmaty akademickiego kształcenia pedagogów*, red. A. Sajdak, D. Skulicz, Kraków: Wydawnictwo UJ 2010.
- Parafiniuk-Soińska J., *Style działalności dydaktycznej i wychowawczej nauczyciela a podmiotowość uczniów*, w: *Doświadczenie podmiotowości ucznia w edukacji wczesnoszkolnej*, red. W. Puślecki, Opole: Wydawnictwo UO 1997.
- Paris S. G., Ayres L. R., *Stawanie się refleksyjnym uczniem i nauczycielem*, przeł. M. Janowski, M. Micińska, Warszawa: WSiP 1997.
- Pasterniak W., *O dydaktycznej teorii wartości*, Goleniów: Bios 1991.
- Pasterniak W., *Wprowadzenie do dydaktyki wartości*, Goleniów: Bios 1991.
- Pawlak R., *Wyrównywanie szans edukacyjnych a polska reforma edukacji*, „Kultura i Edukacja” 2005, nr 1.
- Pearson A. T., *Nauczyciel. Teoria i praktyka w kształceniu nauczycieli*, przeł. A. Janowski, M. Janowski, Warszawa: WSiP 1994.
- Pease A., *Mowa ciała. Jak odczytywać myśli innych ludzi z ich gestów*, przeł. P. Żak, Kielce: Jedność 2001.
- Peccei A., *Przyszłość jest w naszych rękach*, przeł. I. Wojnar, Warszawa: PWN 1987.
- Pedagogiczna relacja rodzina – szkoła. Dylematy czasu przemian*, red. A. W. Janke, Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP 1995.
- Pedagogika medialna*, red. B. Siemieniecki, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008, t. 1.

- Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulek, Warszawa: PWN 1988.
- Pedagogika specjalna*, red. W. Dykcik, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2001.
- Pedagogika twórczości i dialogu*, red. J. Łaszczyk, Warszawa: Universitas Rediviva 2006.
- Pedagogika. Leksykon*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.
- Perry R., *Teoria i praktyka. Proces stawania się nauczycielem*, przeł. B. Mazur, Warszawa: WSiP 2000.
- Petty G., *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wychowawców i szkoleniowców*, przeł. J. Bartosik, Sopot: GWP 2010.
- Pietrasiniński Z., *Człowiek formowany jako podmiot rozwoju*, „Psychologia Wychowawcza” 1987, nr 3.
- Pilch T., *Rozważania wokół etyki zawodu nauczyciela*, w: *Świat wartości i wychowanie*, red. W. Szewczuk, Warszawa: Fundacja Innowacja 1996.
- Pilch T., *Spory o szkołę. Między tradycją a wyzwaniami współczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 1999.
- Pilecka W., *Jak kształcić pedagoga specjalnego w zakresie psychologii*, w: *System kształcenia pedagogów specjalnych*, red. J. Wyczęsany, H. Kosętko, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 1996.
- Pines A. M., *Burnout. An existential perspective*, w: *Professional burnout. Recent developments in theory and research*, red. W. B. Schufeli, C. Maslach, T. Marek, Washington: Taylor and Francis 1993.
- Pines A. M., *Wypalenie – w perspektywie egzystencjalnej*, w: *Wypalenie zawodowe. Przyczyny i zapobieganie*, red. H. Sęk, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2007.
- Piorunek M., *Bieg życia zawodowego. Kontekst transformacji kulturowych*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2009.
- Piotrowski E., *Kompetencje nauczyciela jako warunek adaptacji do pełnienia ról zawodowych*, w: *Adaptacja zawodowa nauczyciela*, red. J. Szempruch, M. Blachnik-Gęsiarz, Częstochowa: Wydawnictwo WSL 2009.
- Piotrowski E., *Podejście podmiotowe do ucznia jako wyzwanie współczesności*, w: *Oświata na wirażu. IV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Denek, T. M. Zimny, Kielce: Andrzej Wiśniewski 1999.
- Piramowicz G., *Powinności nauczyciela*, Warszawa: WSiP 1988.
- Podstawowe pojęcia pedagogiczne*, red. D. Lenzen, przeł. J. F. Materne, P. W. Materne, Berlin – Szczecin: Mater 2003.
- Polak K., *Integracja rodziców i nauczycieli jako przykład edukacyjnej iluzji*, w: *Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej*, red. M. Dudzikowa, K. Knasiecka-Falbierska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.

- Polska w obliczu współczesnych wyzwań cywilizacyjnych*, oprac. Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Wrocław – Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1991.
- Popek S., *Człowiek jako jednostka twórcza*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001.
- Potulicka E., Rutkowiak J., *Neoliberalne uwikłania edukacji*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2010.
- Průcha J., *Pedeutologia*, przeł. B. Śliwerski, w: *Pedagogika*, t. 2: *Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych*, red. B. Śliwerski, Gdańsk: GWP 2006.
- Przyborowska B., *Struktury innowacyjne w edukacji. Teoria, praktyka, rozwój*, Toruń: Wydawnictwo UMK 2003.
- Putkiewicz E., *Proces komunikowania się na lekcji*, Warszawa: WSiP 1990.
- Radlińska H., *Oświata i kultura wsi polskiej. Wybór pism*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1979.
- Radziewicz J., *O współpodmiotowości ucznia w nauczaniu i wychowaniu*, w: *O podmiotowość ucznia w nauczaniu i wychowaniu*, red. tenże, Warszawa: Instytut Kształcenia Nauczycieli ODN 1985.
- Radziewicz J., *Środowisko społeczne szkoły*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa: Wydawnictwo UW 1995.
- Radziewicz-Winnicki A., *Pedagogiczny obszar problemowy socjologii Basila Bernsteina. Zarys wybranych zagadnień*, „Edukacja” 1986, nr 2.
- Radziewicz-Winnicki A., *Problematyka elit intelektualnych – także w naukach o wychowaniu – w okresie globalizacji kulturowej (refleksje polemiczne)*, „Edukacja” 2002, nr 1(77).
- Radziewicz-Winnicki A., *Spółczesność w trakcie zmiany. Rozważania z zakresu pedagogiki społecznej i socjologii transformacji*, Gdańsk: GWP 2004.
- Rapoport R. N., *Three dilemmas of action research*, „Human Relations” 1970, nr 23.
- Raport o potrzebie strategicznej koncepcji rozwoju Polski i roli nauki w przebudowie gospodarki*, oprac. Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa: Elipsa 1993.
- Raport o potrzebie strategicznej koncepcji rozwoju Polski i roli nauki w przebudowie gospodarki*, oprac. Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa: Elipsa 1993.
- Raport o rozwoju społecznym. Polska. Dostęp do edukacji*, red. S. Golinowska, E. Rumińska-Zimny, Warszawa: Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju 1998.
- Ratajczak Z., *Wprowadzenie człowieka w świat wartości. Szanse rozwoju i źródła frustracji*, w: *Edukacja aksjologiczna. Wymiary – kierunki – uwarunkowania*, red. K. Olbrycht, Katowice: Wydawnictwo UŚ 1994, t. 1.

- Rejkowski J., *Rozwój moralny jako zjawisko wielowymiarowe*, w: *Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania*, red. tenże, N. Eisenberg, E. Stauba, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990.
- Renaut A., *Era jednostki. Przyczynek do historii podmiotowości*, przeł. D. Leszczyński, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2001.
- Rękawek A., *Współpraca ze stowarzyszeniami – nowe możliwości rozwoju szkoły*, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2008.
- Rogala S., *Partnerstwo rodziców i nauczycieli*, Wrocław – Opole – Kraków: Ossolium 1989.
- Rogers B., *Trudna klasa. Opanować, wychować, nauczyć...*, przeł. Z. Janowska, Warszawa: Fraszka Edukacyjna 2009.
- Rosenholtz S. J., *Teachers' workplace. The social organization of schools*, New York, NJ: Longman 1989.
- Rosenthal R., Jakobson L., *Pygmalion in the classroom*, New York, NJ: Rinehart and Winston 1968.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 roku w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz.U. 2009, Nr 50, poz. 400.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 17 kwietnia 2012 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz.U. z 2012 roku, Nr 0, poz. 426.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 października 2012 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli, Dz.U. 2012, Nr 0, poz. 1196.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 3 lutego 2012 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli, Dz.U. 2012, Nr 0, poz. 174.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 roku w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz.U. 2009, Nr 168, poz. 1324.
- Rudek I., *Postawy wobec osób niepełnosprawnych jako wyznacznik działań integracyjnych*, w: *Integracja osób niepełnosprawnych w edukacji i interakcjach społecznych*, red. Z. Kazanowski, D. Osika-Chudowolska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003.

- Rudniański J., *O dobrym wychowaniu i kształceniu – kryteria moralne i prakseologiczne*, Warszawa: WSiP 1978.
- Rusakowska D., *Nauczyciel i innowacje pedagogiczne*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych 1986.
- Rutkowiak J., *Związek teorii z praktyką pedagogiczną a praca i kształcenie nauczycieli*, w: *Pytanie, dialog, wychowanie*, red. taż, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1992.
- Rylke H., Klimowicz G., *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi*, Warszawa: WSiP 1992.
- Sachs J., Groundwater-Smith S., *Celebrating teacher professional knowledge. School reform and teacher's professional judgment*, referat przedstawiony na konferencji UNESCO i Asia-Pacific Centre of Educational Innovation and Development „Re-engineering Education for Chance”, Bangkok 1996.
- Schaefer K., *Jak przeżyć szkołę*, przeł. J. Mink, Gdańsk: GWP 2005.
- Schön D. A., *Educating the reflective practitioner. Toward a new design for teaching and learning in the professions*, San Francisco, CA: Jossey-Bass 1987.
- Schön D. A., *The reflective practitioner*, New York, NJ: Basic Books 1983.
- Schulz R., *Nauczyciel jako innowator*, Warszawa: WSiP 1989.
- Schulz R., *Twórczość. Społeczne aspekty zjawiska*, Warszawa: PWN 1990.
- Schütz A., *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*, przeł. B. Jabłońska, Kraków: Nomos 2008.
- Segiet W., *Rodzice – nauczyciele. Wzajemne stosunki i reprezentacje*, Poznań – Warszawa: Książka i Wiedza 1999.
- Senge P. M., *Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się*, przeł. H. Korołewska-Mróz, Kraków: Oficyna Ekonomiczna 2003.
- Sęk H., *Poznawcze i kompetencyjne uwarunkowania wypalenia w pracy z chorymi*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2005, nr 14(2).
- Sęk H., *Uwarunkowania i mechanizmy wypalenia zawodowego w modelu społecznej psychologii poznawczej*, w: *Wypalenie zawodowe. Przyczyny i zapobieganie*, red. taż, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2007, s. 83–112.
- Sęk H., *Wypalenie zawodowe u nauczycieli – społeczne i podmiotowe uwarunkowania*, w: *Edukacja wobec zmiany społecznej*, red. J. Brzeziński, L. Witkowski, Poznań: Edytor 1994.
- Sęk H., Cieślak R., *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia. Wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2011.
- Shulman L. S., *Von einer Suche etwas verstehen. Wissenentwicklung bei Lehren*, w: *Unterrichten als Beruf. Neuere amerikanische und englische Arbeiten zur Berufskultur und Berufsbiographie von Lehrern und Lehrerinnen*, red. E. Terhart, Köln: Böhlau 1991.

- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*, przeł. J. Ostrowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- Słowiak Z., *Ponowoczesny świat i jego wyzwania. Rozmowa z profesorem Zygmunt Baumanem*, „Res Humana” 2003, nr 2(63).
- Słownik języka polskiego, t. 2, red. M. Szymczak, Warszawa: PWN 1988.
- Słownik języka polskiego, t. 3, red. M. Szymczak, Warszawa: PWN 1989.
- Słownik psychologiczny, red. W. Szewczuk, Warszawa: Wiedza Powszechna 1985.
- Słownik wyrazów obcych, red. J. Tokarski, Warszawa: PWN 1980.
- Smak E., *Nauczyciel wobec współczesnych przemian edukacyjnych*, w: *Edukacja i rozwój. Jaka szkoła? Jaki nauczyciel? Jakie wychowanie?*, red. A. Jopkiewicz, Kielce: Wydawnictwo WSP 1995.
- Smolański A., *Pedeutologia historyczna*, Wrocław: MarMar 2006.
- Smolański A., *Tezy i hipotezy pedagogiki*, Wrocław: MarMar 2003.
- Smyła J., *Konteksty funkcjonowania kobiet na rynku pracy*, w: *Edukacja jutra. Problemy edukacji jutra w dobie globalizacji*, red. K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz, Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas 2012.
- Speck O., *Być nauczycielem. Trudności wychowawcze w czasie zmian społeczno-kulturowych*, przeł. E. Cieślak, Gdańsk: GWP 2005.
- Spółeczeństwo w drodze do wiedzy. Raport o stanie edukacji 2010. Broszura informacyjna*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2011.
- Stanowisko uczestników VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w sprawie stanu i perspektyw rozwoju edukacji w Polsce*, w: *Edukacja. Moralność. Sfera publiczna. Materiały z VI Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego PTP*, red. J. Rutkowiak, D. Kubinowski, M. Nowak, Lublin: Verba 2007.
- Stasiakiewicz M., *Zachowania twórcze w organizacji*, w: *Współczesne organizacje – wyzwania i zagrożenia. Perspektywa psychologiczna*, red. M. Strykowska, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora 2002.
- Stenhouse L. A., *An introduction to curriculum research and development*, London: Heinemann Educational Books 1975.
- Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013*, Warszawa: MENiS 2005.
- Strelau J., *Temperament a stres. Temperament jako czynnik moderujący stresory, stan i skutki stresu oraz radzenie sobie ze stresem*, w: *Człowiek w sytuacji stresu*, red. I. Heszen-Niejadek, Z. Ratajczak, Katowice: Wydawnictwo UŚ 1996.
- Stróżewski W., *Dialektyka twórczości*, Kraków: Znak 2007.
- Suchodolski B., *Edukacja permanentna: rozdroża i nadzieje*, Warszawa: Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej 2003.

- Szczęsna A., *Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli*, Zielona Góra: Wydawnictwo UZ 2010.
- Szempruch J., *Aksjologiczne i etyczne dylematy nauczyciela wobec zagrożeń współczesnego świata*, w: *Edukacja jutra. XII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. K. Denek, T. Koszycz, P. Oleśniewicz, Wrocław: Wydawnictwo AWF 2006, t. 2.
- Szempruch J., *Cechy osobowe nauczycieli a osiągnięcia szkolne uczniów klas młodszych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Seria Społeczno-Pedagogiczna i Historyczna. Pedagogika i Psychologia” 1993, z. 11, s. 31–42.
- Szempruch J., *Integracja oddziaływań rodziny i szkoły w procesie edukacji*, w: *Integracja nauczania i wychowania*, red. F. Bereźnicki, J. Świrko-Pilipczuk, Szczecin: Wydawnictwo US 2007.
- Szempruch J., *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2012.
- Szempruch J., *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*, Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe Fosze 2001.
- Szempruch J., *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy systemu edukacji w Polsce*, Rzeszów: Wydawnictwo WSP 2000.
- Szempruch J., *Podmiotowość nauczyciela w szkole*, w: *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2011.
- Szempruch J., *Polska szkoła i system edukacji*, Toruń: Adam Marszałek 1997.
- Szempruch J., *Refleksje nad profesjonalizmem nauczyciela*, w: *Profesjonalne funkcjonowanie nauczyciela*, red. *taż*, M. Blachnik-Gęsiarz, Częstochowa: Wydawnictwo WSL 2010.
- Szempruch J., *Relacje teorii i praktyki pedagogicznej w kształtowaniu wiedzy profesjonalnej nauczyciela*, w: *Kultura – edukacja. Ciągłość i tendencje zmian*, red. *taż*, M. Wojciechowska, J. Karczewska, Kielce: Libron 2011.
- Szempruch J., *W poszukiwaniu idei podmiotowości relacji edukacyjnych rodziny i szkoły*, w: *Modalne aspekty treści kształcenia*, red. W. Kojs, Katowice: Wydawnictwo UŚ 2009.
- Szempruch J., *Wiedza i edukacja w kształtowaniu uczącego się społeczeństwa*, „Nowa Szkoła” 2008, nr 10.
- Szkudlarek T., *Edukacja i konstruowanie społecznych nierówności*, w: *Fenomen nierówności społecznych*, red. J. Klebaniuk, Warszawa: Eneteia 2007.
- Szmidt K. J., *Pedagogika twórczości. Idee, aplikacje, rady na twórczą drogę*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2005.
- Szmidt K. J., *Twórczość*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2007, t. 6.
- Sznajder I., *Pedeutologia, jej rozwój i metody*, „Ruch Pedagogiczny” 1938–1939, nr 3.

- Szopski M., *Komunikowanie międzykulturowe*, Warszawa: WSiP 2005.
- Sztompka P., *O problemie wartościowania w naukach społecznych*, „*Studia Socjologiczne*” 1975, nr 3.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: Znak 2009.
- Sztompka P., *Socjologiczna teoria podmiotowości*, w: *Podmiotowość. Możliwość, rzeczywistość, konieczność*, red. P. Buczkowski, R. Cichocki, Poznań: Nakom 1989.
- Sztompka P., *Teoria i wyjaśnianie. Z metodologicznych problemów socjologii*, Warszawa: PWN 1973.
- Szuman S., *Talent pedagogiczny*, w: *Osobowość nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa: PZWS 1959.
- Szumna D., *Jak nie mówić w szkole, czyli w trosce o przyjazne relacje nauczyciela i uczniów edukacji wczesnoszkolnej*, w: *Dziecko w świecie innowacyjnej edukacji, współdziałania i wartości*, red. U. Szuścik, B. Oelszlaeger, Cieszyn – Kraków: Wydawnictwo UŚ, Oficyna Wydawnicza Impuls 2011, t. 1.
- Szumna D., *Komunikacja nauczyciel – uczeń jako interakcja asymetryczna*, w: *Homo sapiens – Homo communicans*, red. A. Kucharski, M. Stencel, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US 2011, s. 113–125.
- Szumna D., *Komunikacja pedagogiczna we współczesnej szkole*, w: *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości. Strategie rozwoju*, red. J. Szempruch, Rzeszów: Wydawnictwo UR 2006.
- Szybisz M., *Pedagogiczne kwestie porozumiewania się – zaniedbany obszar ideologii i praktyki edukacyjnej*, „*Forum Oświatowe*” 1994, nr 2.
- Szybisz M., *Teorie języka jako źródło refleksji o edukacji*, „*Ruch Pedagogiczny*” 1991, nr 5.
- Szymański M. J., *Indywidualizacja i zróżnicowanie społeczne w okresie późnej nowożytności*, w: *Nauczyciel wobec zróżnicowań społecznych*, red. R. Kwiecińska, M. J. Szymański, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP 2010.
- Szymański M. J., *Studia i szkice z socjologii edukacji*, Łódź: Wydawnictwo WSEZiNS 2012.
- Szymański M. J., *W poszukiwaniu drogi. Szanse i problemy edukacji w Polsce*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 2008.
- Szymański M. S., *Twórczość i style poznawcze uczniów*, Warszawa: WSiP 1987.
- Śliwerski B., *Co z etyką nauczycieli*, „*Nowa Szkoła*” 1997, nr 5.
- Śliwerski B., *Debata na temat stanu rozwoju polskiej pedagogiki (część 1)*, „*Elektroniczny Biuletyn Zespołu Teorii Wychowania przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN Warszawa – Zielona Góra*” 2011, nr 12(28).
- Śliwerski B., *O (nie)wymierności pracy nauczyciela*, w: *Nauczyciel wobec zróżnicowań społecznych*, red. R. Kwiecińska, M. J. Szymański, Kraków: Wydawnictwo UP 2010.
- Śliwerski B., *Program wychowawczy szkoły*, Warszawa: WSiP 2001.

- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1996.
- Śliwerski B., *Wypalenie zawodowe nauczycieli*, w: *Szkoła a wypalenie zawodowe*, red. J. Kropiwnicki, Jelenia Góra: Wydawnictwo Nauczycielskie 1999.
- Ślawiński S., *Koncepcja kształcenia ogólnego w polskich szkołach. Aneks*, w: tenże, *Raport o reformie szkolnej 1991–1993*, Warszawa: WSiP 1994.
- Śnieżyński M., *Przezviska nauczycieli*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2003.
- Śnieżyński M., *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna i akademicka rzeczywistość*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP 2008.
- Świadomość i samoświadomość nauczyciela a jego zachowania zawodowe, red. E. Koziół, E. Pasterniak-Kobylecka, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ 2005.
- Świat przyszłości a Polska, oprac. Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa: Elipsa 1995.
- TALIS: *nauczanie – wyniki badań 2008. Polska na tle międzynarodowym*, oprac. R. Piwowarski, M. Krawczyk, Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Instytut Badań Edukacyjnych 2009.
- Tanaś M., *Edukacja na odległość w koncepcji dydaktycznej*, w: *Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kształcenie zdalne – uwarunkowania, bariery, prognozy*, red. J. Migdalek, B. Kędzierska, Kraków: Rabid 2003.
- Tanaś M., *Edukacyjne konsekwencje rozwoju środków informatycznych*, w: *Edukacja i dialog w świecie przyszłości*, red. H. Kwiatkowska, M. Szybisz, Pułtusk: Wydawnictwo WSH 2003.
- Taraszkiewicz M., *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*, Poznań: Arka 2001.
- Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Warszawa: CODN 2000.
- Tarnowski J., *Pedagogika dialogu*, w: *Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki*, red. B. Śliwerski, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1992.
- Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć: sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycia estetyczne*, Warszawa: PWN 1988.
- Taylor C., *Etyka autentyczności*, przeł. A. Pawelec, Kraków – Warszawa: Znak, Fundacja im. Stefana Batorego 1996.
- Taylor C., *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, przeł. M. Gruszczyński i in., Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2001.
- Taylor M., „Każdy inny – wszyscy równi” – rzecz o edukacji międzykulturowej, w: *Edukacja w świecie współczesnym. Wybór tekstów z pedagogiki porównawczej wraz z przewodnikiem bibliograficznym i przewodnikiem internetowym*, red. R. Lepert, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2000.
- Taylor M., *Uczenie się międzykulturowe. Pakiet szkoleniowy*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji. Narodowa Agencja Programu „Młodzież” 2000.

- Tchorzewski A. M., de, *Wprowadzenie, w: Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. tenże, Bydgoszcz: Wers 1999.
- Terelak J. F., *Psychologia menedżera*, Warszawa: Difin 1999.
- The international encyclopedia of teaching and teacher*, red. M. I. Dunkin, New York, NJ: Pergamon Press 1988.
- Tiller T., *O uczeniu się przez doświadczenie w pracy nauczycieli*, przeł. D. Elsner, Chorzów: Mentor 1999.
- Tischner J., *Świat ludzkiej nadziei*, Kraków: Znak 1992.
- Tischner J., *Wychowanie dla wolności, w: Wychowanie dla demokracji*, red. A. Weyssenhoff, Kraków: Centrum Młodzieży im. H. Jordana 1991.
- Tokarz A., *Dynamika procesu twórczego*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2005.
- Tolerancja i wielokulturowość*, red. A. Borowiak, P. Szarota, Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica 2004.
- Trempała E., *Edukacja równoległa – nieszkolna, w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2003, t. 1.
- Tripp D., *Zdarzenia krytyczne w nauczaniu. Kształtowanie profesjonalnego osądu*, przeł. K. Kruszewski, Warszawa: WSiP 1996.
- Tucholska S., *Wypalenie zawodowe u nauczycieli. Psychologiczna analiza zjawiska i jego osobowościowych uwarunkowań*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.
- Tuohy D., *Dusza szkoły. O tym, co sprzyja zmianie i rozwojowi*, przeł. K. Kruszewski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2002.
- Uczyć się, aby być*, red. E. Faure, przeł. Z. Zakrzewska, Warszawa: PWN 1975.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku, Karta Nauczyciela, Dz.U. 2006, Nr 97, poz. 674 ze zmianami.
- W perspektywie roku 2010*, oprac. Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa: Elipsa 1995.
- W poszukiwaniu partnerstwa rodziny, szkoły i gminy*, red. M. Mendel, Toruń: Adam Marszałek 2000.
- Wal J., *Vademecum dialogu*, Kraków: PAT 1998.
- Wallace M. J., *Training foreign language teachers*, Cambridge: Cambridge University Press 1995.
- Wawrzyniak-Beszterda R., *Doświadczenia komunikacyjne uczniów w czasie lekcji. Studium empiryczne*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2002.
- Weber M., *Polityka jako zawód i powołanie*, przeł. P. Eger, M. Wander, Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza 1987.
- Welsch W., *Rozum transwersalny, w: Nasza postmodernistyczna moderna*, red. tenże, przeł. R. Kubicki, A. Zeidler-Janiszewska, Warszawa: Oficyna Naukowa 1998.
- Węgrzecka M., *Jak studiująca młodzież rozumie pojęcie moralnej odpowiedzialności?*, w: *Edukacja aksjologiczna*, t. 2: *Odpowiedzialność pedagoga*, red. K. Olbrycht, Katowice: Wydawnictwo UŚ 1995.

- Wilkomirska A., *Ocena kształcenia nauczycieli w Polsce*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2005.
- Winiarski M., *Współpraca środowiskowa*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008, t. 7, s. 303–313.
- Witek S., *Jak osiągnąć sukces zawodowy?*, Jelenia Góra: Wydawnictwo Nauczycielskie 1999.
- Witkowski L., *Edukacja i humanistyka. Nowoczesne konteksty humanistyczne dla nowoczesnych nauczycieli*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2000.
- Witkowski L., *Radykalne wizje podmiotu w dramacie współczesności*, w: H. A. Giroux, L. Witkowski, *Edukacja i sfera publiczna. Idee i doświadczenia pedagogiki radykalnej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2010, s. 301–328.
- Witkowski L., *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej (przechadzki krytyczne w poszukiwaniu dyskursu dla teorii)*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2009.
- Wojciechowska M., *Wartości młodszego i starszego pokolenia Polaków w okresie transformacji ustrojowej*, Kielce: Wydawnictwo UHP Jana Kochanowskiego 2008.
- Wojda K., Szybalska M., Chojnacki J., *Wspieranie rozwoju ucznia i nauczyciela*, Warszawa: Dom Wydawniczy ABC 2005.
- Wojnar I., *Nauczyciel potrzebny inaczej*, w: *Edukacja nauczycielska wobec zmiany społecznej*, red. H. Kwiatkowska, Warszawa: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. Sekcja Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli ZG ZNP 1991.
- Wojnar I., Piejka A., Samoraj M., *Idee edukacyjne na rozdrożach XX wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 2008.
- Wojtczak D., *Stres i wypalenie zawodowe w pracy pielęgniarek*, „Praca Socjalna” 2007, nr 4.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin: Wydawnictwo KUL 1986.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin: KUL 2000.
- Woleński J., Hartman J., *Wiedza o etyce*, Warszawa – Bielsko-Biała: Wydawnictwa Szkolne PWN, Park Edukacja 2008.
- Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, red. A. M. de Tchorzewski, Bydgoszcz: Wers 1999.
- Wołoszyn S., *Nauczyciel – przegląd historycznych funkcji*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa: Fundacja Innowacja 1993.
- Wołoszyn S., *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba zarysu encyklopedycznego*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 1997.
- Wołoszyn S., *O niektórych filozoficznych i metodologicznych dylematach pedeutologii*, w: *Pedeutologia. Badania i koncepcje metodologiczne*, red. A. A. Kotusiewicz, H. Kwiatkowska, W. P. Zaczyński, Warszawa: Wydawnictwo UW 1993.

- Wołoszyn S., *O niektórych filozoficznych i metodologicznych dylematach w pedeuto-logii*, w: *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia*, red. Z. Żukowska, Toruń: Adam Marszałek 1998.
- Woods P., *Sociology and the school. An interactionist viewpoint*, London: Routledge and Kegan Paul 1983.
- Woods P., *The divided school*, London: Routledge and Kegan Paul 1979.
- Wroczyński R., *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945*, Warszawa: PWN 1980.
- Współczesne problemy pedeutoologii i edukacji*, red. E. Sałata, S. Ośko, Radom: Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, PIB 2007.
- Wypalenie zawodowe – psychologiczne mechanizmy i uwarunkowania*, red. H. Sęk, Poznań: Zakład Wydawniczy K. Domke 1996.
- Wzmocnienie systemu wspierania rozwoju szkół ze szczególnym uwzględnieniem doskonalenia nauczycieli i doradztwa metodycznego*, Warszawa, kwiecień 2010.
- Zaborowski J., *Stosunki międzyludzkie*, Wrocław: Ossolineum 1976.
- Zaborowski Z., *Psychospołeczne problemy wychowania*, Warszawa: Nasza Księgarnia 1977.
- Zacher L. W., *Przyszłość w świetle prognoz światowych u progu XXI wieku*, „Biuletyn Komitetu Prognoz »Polska 2000 Plus« przy Prezydium PAN” 2001, nr 1(3).
- Zaczyński W. P., *Zasady badań pedagogicznych*, w: *Pedagogika ogólna i subdyscypliny*, red. L. Turowski, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak 1999.
- Zając D., *Etyka zawodowa nauczycieli. Wybrane zagadnienia*, Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW 2011.
- Zakres autonomii i odpowiedzialności nauczycieli w Europie*, oprac. KE, Dyrekcja Generalna do spraw Edukacji i Kultury EACEA, przeł. E. Kolanowska, Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji 2009.
- Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*, oprac. OECD, przeł. S. Bijak i in., Warszawa: Ministerstwo Gospodarki, Departament Strategii Gospodarczej 2000.
- Zawadowska J., *Konstruktywizm w procesie nauczania/uczenia się*, „Dyrektor Szkoły” 2005, nr 7/8.
- Zielona Księga – Migracja i mobilność. Wyzwania i szanse dla wspólnotowych systemów edukacyjnych*, oprac. Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 2008, [online:] <http://eur-lex.europa.eu> [dostęp: 30 kwietnia 2013].
- Zimbardo P. G., Ruch F. L., *Psychologia i życie*, przeł. J. Radzicki, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1998.
- Znaniński F., *Ludzie teraźniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa: PWN 1974.
- Znaniński F., *Socjologia wychowania*, Warszawa: PWN 1973, t. 1–2.
- Znowelizowana ustawa Karta Nauczyciela po zmianach z 19 sierpnia 2011 roku*, Poznań: Wydawnictwo eMPI² 2012.

- Znowelizowana ustawa o systemie oświaty po zmianach z 27 stycznia 2012 r.* Poznań: Wydawnictwo eMPI² 2012.
- Zowczak J., *Etos nauczycieli w warunkach polskiej transformacji. Studium socjologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2008.
- Zwierzchowski P., *Podmiotowość – słowo magiczne?*, w: *Podmiotowość w wychowaniu. Między ideą a realnością*, red. E. Kubiak-Szyborska, Bydgoszcz: Wers 1999.
- Żechowska B., *Ewolucja w stawianiu pytań o nauczyciela czasu polskiej transformacji*, w: *Mysł pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, red. A. A. Kotusiewicz, G. Koć-Seniuch, J. Niemiec, Warszawa – Białystok: Wydawnictwo Akademickie Żak 1997.
- Żechowska B., *Sukces zawodowy nauczyciela i jego uwarunkowania*, Słupsk: Wydawnictwo WSP 1978.
- Żurkowski B., *Edukacja do wyboru wartości*, w: *Tradycja i wyzwania. Edukacja, niepodległość, rozwój*, red. K. Paclawska, Kraków: Universitas 1998.

Indeks osób

- A**
Acland A. F., 132
Aleksander T., 32
Argyle M., 131
Aronson E., 146
Arystoteles, 284–285
Auleytner A., 298
Ayres L. R., 176
- B**
Bacon F., 293
Baley S., 16–17, 23–25, 93, 117–118
Banach C., 16, 22, 27, 30, 32, 34, 48, 55–57, 81, 83, 96, 115, 151, 298–299
Bandura A., 198–199
Bargielska A., 109
Bartkiewicz K., 288
Bartkiewicz Z., 68
Barton L., 135, 139, 141–142
Bartosik J., 98, 142, 213, 215, 243, 260
Bauman J., 287, 293
Bauman Z., 263, 287, 293
Beare H., 259
Beck U., 293
Bednarek K., 188
Bell D., 22, 293
Bereźnicki F., 238, 262
Bernstein B., 305
Biddle B. J., 37
Bielajew W., 93
Bijak S., 77
Bińczycka J., 53
Błaż A., 131
Blume E. A., 116
Bohucki J., 27–28, 118
Botkin J., 293, 297
Bourdieu P., 304
Boyacioglu G., 181
Bromberek B., 32
Brown P., 310
Brozi K. J., 314
Brzeziński J., 210
Buber M., 269
Buczkowski P., 218
Burke C. M., 150
Bystroń J. S., 31
- C**
Cackowski Z., 68, 72
Caldwell B. J., 259
Carr D., 172–173
Castells M., 293

- Červinková H., 39, 51
 Chałasiński J., 31
 Charmaz K., 39
 Chojnacki J., 185
 Christopher C. J., 242
 Cichocki R., 218
 Cichoń W., 254, 262, 283
 Cieśla S., 293
 Cieślak H., 236
 Cieślak R., 180–181
 Cieślik E., 271
 Claparède É., 13
 Coleman J., 305
 Collins A., 131
 Collins R., 305
 Combs A. W., 116
 Covey S. R., 130–131
 Crozier M., 267
 Czacki T., 13
 Czajkowski K., 30
 Czerepaniak-Walczak M., 17, 22, 32, 51, 76, 79, 81, 101, 220–221
 Czerniejewska I., 313
 Czerny J., 254
 Czykwin E., 144
- D**
- Daniecki W., 220
 Danilewska J., 237
 Davis M., 131
 Dawid J. W., 13, 15, 17, 23–25, 93, 117, 281
 Day C., 74–75, 147–148, 152, 160–161, 200, 269, 289
 Delors J., 293
 Denek K., 30–32, 53, 62, 65, 221, 225, 254, 257, 260, 262, 314
- Denzin N. K., 38
 Długosz J., 29
 Dobrowolski A., 16
 Dobrowolski S., 16, 25, 27, 29
 Doktor J., 269
 Dolata R., 31, 185
 Domachowski W., 131
 Domański H., 303
 Dorczak R., 246, 249
 Doroszewski J., 30
 Dougherty T. W., 181
 Drózka W., 27, 33, 308
 Drucker P. F., 293
 Dudzikowa M., 19, 22, 32, 81, 102, 226–227, 262, 282
 Dunkin M. J., 37
 Düwell M., 285
 Dykcik W., 269–270, 326
 Dylak S., 62
 Dymara B., 228
 Dzierzbicka W., 16, 28
- E**
- Eger P., 287
 Eisenberg N., 254
 Ekiert-Oldroyd D., 52
 Elliot R. G., 150
 Elliott J., 173
 Elmandjra M., 293, 297
 Elsner D., 31, 161–162, 167, 188
 Epstein J. L., 248
 Erikson E., 148
 Ernst K., 128, 131, 135–136
 Estkowski E., 13
 Eusebiotti P., 13
- F**
- Fabiś I., 129
 Fanning P., 131
 Faure E., 99, 297
 Feldman A., 65
 Fengler J., 187, 216
 Filek J., 263–264
 Fish D., 33, 51, 64–65, 173
 Flanders N. A., 140
 Fleszner J., 115
 Freire P., 64
 French J. R. P., 181
 Freudenberg H., 208
 Friedman I., 212
 Fromm E., 176, 286
 Frycz-Modrzewski A., 11–12
 Fullan M., 253
- G**
- Gajda J., 31, 261–262, 314
 Gajdzica Z., 328
 Gałęcki W., 230
 Gaś Z., 31, 150
 Gęsicki J., 22
 Giddens A., 293
 Giroux H. A., 17, 66, 93, 221
 Glaser B., 39
 Głowacka-Grajper M., 38
 Gmerek T., 304, 306–307, 309
 Gnitecki J., 43, 70–71, 262
 Godlewski M., 30
 Goldberg J., 215
 Golinowska S., 293
 Golińska L., 209
 Golka M., 313

- Gołębniak B. D., 22, 27,
 30, 33, 39, 48–49, 51,
 64–65
 Gordon T., 135, 241
 Gorzelak G., 298
 Goźlińska E., 103
 Góralski A., 31, 108
 Górniewicz J., 219
 Grace G., 134
 Grelowska S., 176
 Groenwald M., 282
 Groundwater-Smith S.,
 177
 Gruszczyński M., 218
 Grzegorzewska M., 16,
 25, 27, 29, 213
 Grzybowski R., 30
 Guilbert J.-J., 95
 Gurycka A., 29, 207, 221,
 223
- H**
- Habermas J., 105, 148
 Hajduk E., 288
 Hall C. S., 52
 Hall C., 98, 213–215
 Hall E., 98, 213–215
 Hallam S., 307
 Hamer H., 32
 Hammersley M., 75
 Handy C., 295
 Hardagon S., 169
 Harré R., 149–150
 Hartman J., 286
 Heidegger M., 179
 Hendryk C., 223
 Hodgkinson C., 258
 Homplewicz J., 32
 Hornby G., 98, 213–215
- Hörner W., 76
 House J. S., 181
 Hübenthal C., 285
 Huber C., 131
 Hulek A., 320
 Hurley C., 307
 Huxham C., 246
- I**
- Ingarden R., 263–264, 268–
 –269
 Inkeles A., 296–297
 Ireson J., 307
 Iwanczewski O., 131
- J**
- Jabłońska B., 63
 Jabłońska M., 63
 Jackson S., 209
 Jagieła J., 29
 Jakobson L., 142
 Jakowicka M., 95, 235,
 238
 Jakóbowski J., 31
 Jakubiak K., 30, 230
 Jałowiecki B., 298
 Janczyk J., 111
 Janik A., 297
 Janiszewska-Nieścioruk
 Z., 176
 Janke A. W., 230–231, 235,
 252
 Jankowski D., 245
 Janowska J., 175
 Janowska Z., 133, 187
 Janowski A., 29, 31–32,
 37, 50, 129, 131, 133–
 –134, 138–140
 Janowski M., 50, 176
- Janus K., 263
 Jarosińska M., 158, 185
 Jas M., 158, 185
 Jasiński Z., 32, 314
 Jazukiewicz I., 120
 Jeleńska L., 27, 29
 Jenkin M., 112, 182, 184
 Jerzak J., 118
 Jesień L., 295
 Jędrzejewski S., 29
 Jodłowska B., 29, 31, 128–
 –129
 Jonas H., 263, 269
 Jones J., 112, 182, 184
 Jopkiewicz A., 109
 Juang L., 317
 Jundziłł I., 230
 Jurgiel A., 30
 Juszczyk S., 111
- K**
- Kabat-Szymaś M., 31
 Kaczmarek S., 16
 Kaczor S., 31
 Kaniowski A. M., 105, 172,
 284
 Kant I., 255, 284–285
 Karanci A. N., 181
 Karczewska J., 42, 68
 Kawka Z., 32, 93
 Kawula S., 216, 244, 252
 Kędzierska B., 111
 Kincheloe J. L., 66
 Kirmeyer S. L., 181
 Kiszkurko-Koziej E., 135
 Klaczak M., 328
 Klimowicz G., 140, 146,
 269

- Klus-Stańska D., 51, 65, 171
 Klakówna Z. A., 227
 Knafel K., 162, 167
 Knasiecka-Falbierska K., 227, 282
 Knutsen Z., 135
 Kobylecka E., 254
 Koć-Seniuch G., 18, 32, 43, 53
 Kofta M., 221, 223
 Kohlberg L., 148
 Kojs W., 95
 Kolanowska E., 101, 195, 274
 Kolba D. A., 163
 Kołakowski L., 286–287
 Kołodziejczyk J., 236
 Komorowska B., 39
 Konarzewski K., 303
 Kopaliński W., 101
 Kopczyński O., 13
 Kopińska V., 233
 Korczyński S., 22, 33
 Korolewska-Mróż H., 65
 Korzeniowski K., 220
 Kosętka H., 325
 Kostkiewicz J., 255
 Koszczyc T., 257
 Kościuczuk T., 74–75, 161, 200, 289
 Kot S., 30
 Kotarbiński T., 16, 32
 Kotusiewicz A. A., 18–19, 22, 27, 32, 43, 102, 118, 283
 Kowal S., 263, 269
 Kowalczevska J., 52
 Kowalewski F., 243
 Kowalski S., 31, 252
 Kowaluk M., 68
 Kozakiewicz M., 31
 Kozielecki J., 49, 220
 Koziół E., 144
 Kozłowski J., 16–17, 32, 118
 Kozuchowski L., 118
 Kranas G., 293
 Kraśniewski A., 58
 Krawcewicz S., 19, 23, 30–32, 95
 Krawczyk M., 147, 200
 Kreutz M., 16–17, 23–24, 117–118
 Kropiwnicki J., 248
 Kruszewski K., 22, 174, 207
 Krzychała S., 307–308
 Krzyśków R., 293
 Kubiak-Szyborska E., 220
 Kubiczek B., 271
 Kubin J., 297
 Kubinowski D., 226, 305
 Kucharski A., 106
 Kujawiński J., 31
 Kukliński A., 298
 Kukliński J., 293
 Kukołowicz T., 262
 Kulpa J., 30
 Kumar K., 295–296
 Kupisiewicz C., 22, 33, 49, 81, 298
 Kupisiewicz M., 33
 Kurdybacha Ł., 30
 Kutrowska B., 68
 Kuźma J., 48
 Kwaśnica R., 32, 65, 105
 Kwiatkowska H., 14–15, 17, 19–20, 22, 27, 30, 32–34, 39, 48, 50, 62, 64–65, 73, 81, 96, 109–110, 123, 148–149, 173–174, 224–225, 265, 268, 284, 287
 Kwiatkowska-Kowal B., 27, 30
 Kwiatkowski S. M., 22, 34
 Kwiecińska R., 88, 157, 302
 Kwieciński P., 75, 135
 Kwieciński Z., 22, 31, 52, 65, 67, 81, 105–106, 119, 135, 149, 306
 Kymlicka W., 312, 314
L
 Lacey C., 135
 Lareau A., 304
 LaRocco J. M., 181
 Leenheer P., 171
 Legowicz J., 16, 26, 30, 32, 118, 205, 282
 Lenzen D., 120
 Lepalczyk I., 248
 Leszczyński D., 218
 Lévinas E., 263
 Levinson D. J., 17
 Lewin K., 163
 Lewowicki T., 22, 27, 30–32, 34, 39, 48, 50, 62, 81, 221, 314
 Leżańska W., 30
 Lincoln Y. S., 38
 Linde S. B., 13
 Lindzey G., 52
 Lipiec J., 218, 254, 282

- Lord S., 112, 182, 184
Lucas K. B., 150
- L**
Łukaszewicz R., 202
Łukaszewski W., 29
Łukjaniuk J., 176
- M**
MacGilchrist B., 289
Maciaszek M., 16, 23, 30–31
Majorek C., 30
Makowska A., 135
Maksymowska E., 125
Malinowska J., 63
Malinowski T., 27
Malitza M., 293, 297
Maltz M., 205
Małkowska M., 132
Mamzer H., 313
Marczuk S., 254
Marek T., 212
Marody M., 293
Maslach C., 208–209, 212, 215
Maslow A., 175
Masterpasqua F., 102
Materne J. F., 120
Materne P. W., 120
Matsumoto D., 317
Mayor F., 297
Maziarz A., 326
Mazurkiewicz G., 236, 246
McKay M., 131
McKreown P., 178
McLaren P., 17, 93
McRae H., 293
- Meighan R., 135, 139, 141–142
Meissner A., 30, 33
Melosik Z., 309–310
Mencel M., 232
Mendel M., 235–236, 239–240, 242, 248, 252
Merton R., 17
Meumann E., 14
Męczkowska A., 102, 218–219, 225–226
Michalak J., 32, 34, 147, 172, 202–203, 263, 265, 268, 284, 287
Michalski S., 30
Micińska M., 176
Mieszalski S., 53
Mietzel G., 171
Migdalek J., 111
Milerski B., 120, 263, 281
Miller R., 27
Millikan R. H., 259
Mink J., 215
Mirski J., 15
Mizerek H., 30, 32, 51–52
Molesztak A., 254, 284
Mollenhauer K., 120
Morańska D., 111
Morbitzer J., 116
Mortag I., 304
Możdżeń S., 33
Mrozowska K., 30
Mrozkiewicz J., 29
Murawska B., 185
Musiał M., 111
Muszkieta R., 103
Muszyński H., 32, 121
Myers K., 289
- Mysłakowski Z., 15, 17, 23–24, 93
- N**
Nalaskowski A., 108, 212, 237
Nawroczyński B., 16, 33
Neill A. S., 120
Newman A. J., 116
Neyman E., 304
Nęcka E., 31, 108
Niemiec J., 18, 48–49, 222
Niemierko B., 32
Nikitorowicz J., 32, 311, 313–314
Nixon J., 178
Nowacki T. W., 30, 82
Nowaczyk S., 31
Nowak A., 283, 317
Nowak M., 226, 262, 305
Nowak-Dziemianowicz M., 61, 78, 176
Nowicka-Kozioł M., 255, 264–265, 267
Nowosad I., 32, 34, 94, 235, 242, 304
- O**
Obuchowski K., 218, 220, 226
Ochmański M., 49, 53
Oelszlaeger B., 106
Ogrodzka-Mazur E., 318
Okoń W., 12, 16, 23, 25–26, 30–33, 48–50, 70, 83, 95, 101, 114, 118, 162, 164, 205–206, 222, 271, 281
Olbrycht K., 254

- Oleśniewicz P., 257
 Ondráková J., 304
 Ostrowska J., 38
 Ostrowska U., 222, 255–257, 262, 286–287
- P**
 Pachniak K., 297
 Pachociński R., 33, 48, 50
 Paclawska K., 262
 Pajestka J., 298
 Palka S., 32, 40, 52, 70, 72–73, 79–80
 Parafiniuk-Soińska J., 225
 Paris S. G., 176
 Passeron J., 304
 Pasterniak W., 53, 262
 Pasterniak-Kobylecka E., 144
 Pawelec A., 312
 Pawlak R., 306
 Pawlica J., 282
 Pawłowski K., 130
 Pearson A. T., 33, 50, 77
 Pease A., 131
 Peccei A., 293
 Petty G., 142, 260
 Pęcherski M., 33
 Piejka A., 295, 311
 Piekarski J., 38
 Pielachowski J., 31
 Pietrasiński Z., 219
 Pietruszewski K., 187
 Pilch T., 31, 83, 176, 219, 248, 282, 287, 311
 Pilecka W., 325
 Pines A. M., 212
 Piorunek M., 295
 Piotrowski E., 225
 Piotrowski R., 297
 Piramowicz G., 12, 281
 Piwowarski R., 147, 200
 Platon, 255
 Podgórska E., 33
 Polak K., 237
 Pomykało W., 11
 Popek S., 108
 Poplucz J., 17, 32
 Popławska A., 222
 Potulicka E., 248
 Pólturzycki J., 32
 Průcha J., 83
 Przyborowska B., 109
 Puszczewicz B., 282
 Puślecki W., 31, 225, 318
 Putkiewicz E., 29, 31, 185, 206
- R**
 Rabczuk W., 33, 293, 297
 Radlińska H., 164
 Radwiłowicz M., 29–30
 Radwiłowicz R., 29–30, 32, 225
 Radzicki J., 52, 146, 218
 Radziewicz J., 224–225, 248
 Radziewicz-Winnicki A., 301, 305
 Ranson S., 178
 Rapoport R. N., 51
 Rataj M., 31
 Ratajczak Z., 254
 Ratuś B., 30, 50
 Reed J., 289
 Rejkowski J., 254
 Renaut A., 218
 Rękawek A., 247
- Ricoeur P., 263
 Rogers B., 133, 187
 Rogers C. R., 52
 Rosenholtz S. J., 201
 Rosenthal R., 142
 Rousseau J. J., 120
 Rowid H., 15, 30
 Rubacha K., 17, 32
 Ruch F. L., 218
 Rudniański J., 205–206
 Rumińska-Zimny E., 293
 Rusakowska D., 109
 Ruta Z., 30
 Rutkowiak J., 17, 31–32, 51, 65, 73, 226, 248, 305
 Rutter M., 305
 Rylke H., 140, 146
- S**
 Sachs J., 177
 Saciuk R., 286
 Sajdak A., 70
 Samoraj M., 295, 311
 Samujło M., 68
 Schaefer K., 215
 Schäfer K.-H., 120
 Schaller K., 120
 Schön D. A., 33, 50–51, 64–65, 75–76, 163, 173
 Schufeli W. B., 212
 Schulz R., 31, 34, 108–109
 Schütz A., 63
 Scott S., 217
 Segiet W., 65, 235
 Senge P. M., 65, 163
 Sęk H., 180, 199, 209–210, 212–213
 Shulman L. S., 76

- Siemieniecki B., 32, 110
 Silverman D., 38
 Sip K., 112, 182, 184
 Skorny Z., 23
 Skulicz D., 70
 Sławiński S., 226
 Słowik Z., 293
 Smak E., 109
 Smith D. H., 296–297
 Smolański A., 15, 17, 19, 30, 287
 Sokrates, 228, 286
 Sowińska H., 32
 Speck O., 271, 274
 Stasiakiewicz M., 107
 Staszic S., 13
 Stauba E., 254
 Stebbins R. A., 138
 Stencel M., 106
 Stewart D. E., 150
 Strauss A. L., 39
 Stróżewski W., 80
 Strykowska M., 107
 Suchecki J., 310
 Suchodolski B., 16–17, 31, 34, 115, 294, 301–302
 Sujak E., 135
 Suświłło M., 30, 34
 Szafrńska-Poniewierska D., 241
 Szalin D. N., 93
 Szczepański J., 31
 Szczęsna A., 187
 Szewczuk W., 114
 Szkudlarek T., 309–310
 Szlosek F., 103, 149, 206–207
 Szmidt K. J., 107–108
 Sznajder I., 15
 Sztobryn D., 76
 Sztompka P., 70, 218, 221, 292, 296, 303
 Szulżycka A., 293
 Szuman S., 16–17, 23–25, 93, 117–118, 205
 Szumna D., 32, 106
 Szuścik U., 106
 Szybalska M., 185
 Szybisz M., 53, 110
 Szymański M. J., 22, 31, 67, 88, 157, 235, 302, 305
 Szymański M. S., 76, 108
 Szymczak M., 94, 172, 201
 Ś
 Śliwerski B., 22, 34, 62, 81, 83, 88, 105, 120, 157, 228, 235, 255–257, 263, 281, 287
 Śniadecki Ja., 13
 Śniadecki Ję., 13
 Śnieżyński M., 19, 22, 27, 228–229, 248
 Swartz D. L., 304
 Świętochowski W., 209
 Świrko-Pilipczuk J., 238
 T
 Tanaś M., 110
 Taraszkiewicz M., 126, 144, 146, 177, 205
 Tarnowski J., 228
 Tatarkiewicz W., 254
 Taylor C., 218, 312
 Tchorzewski, de, A., 32, 221, 254, 282, 284
 Terelak J. F., 216
 Terhart E., 76
 Tiller T., 161
 Tischner J., 227–228, 257, 263
 Tokarski J., 94
 Tokarz A., 108
 Tołwińska-Królikowska E., 125
 Tokarska-Bakir J., 287, 293
 Tomasz z Akwinu, św., 284
 Trempała E., 32, 252
 Trentowski B., 13, 281
 Tripp D., 173–174
 Tucholska S., 210–211
 Tuohy D., 207
 Turos L., 36
 Tysarowski W., 95
 U
 Ubertowska A., 171
 Urban J., 314
 Urbaniak-Zajac D., 38
 W
 Wal J., 228
 Walczyna J., 16
 Walker S., 135, 139, 141–142
 Wallace M. J., 178
 Wander M., 287
 Wass H. L., 116
 Watson J. B., 14
 Wawrzyniak-Beszterda R., 131, 226, 262
 Weber M., 287
 Weininger E. B., 304
 Werner M., 285
 Werwicka M., 125

- Wiatrowski Z., 29–30
 Więckowski R., 27, 29
 Wiloch T., 32–33
 Wilkomirska A., 31, 48–49
 Winiarski M., 31, 244–245, 252
 Witek S., 242
 Witkowski L., 81, 123, 149, 210, 221, 226
 Włodarski Z., 23
 Wojciechowska M., 42, 68, 255
 Wojda K., 185
 Wojnar I., 31, 287, 293, 295, 297, 311, 313
 Wojtczak D., 209
 Wojtyła K., 218, 269
 Woleński J., 286
 Wolf J., 297
 Wołoszyn S., 11, 16, 27, 30, 34–35, 115, 224, 254, 284
 Woods P., 132, 136, 138
 Wroczyński R., 13, 31
 Wyczęsany J., 325
Z
 Zaborowski J., 244
 Zaborowski Z., 29–30
 Zaczyński W. P., 27, 36
 Zając D., 285
 Zakrzewska Z., 99, 297
 Zamorska B., 307–308
 Zawadowska J., 171
 Zeidler-Janiszewska A., 313
 Zieliński R., 220
 Zienkowski L., 298
 Ziemilska O., 176
 Ziemilski A., 176
 Zimbardo P. G., 218
 Zimny T. M., 225, 314
 Zjaziun I. A., 149, 206–207
 Zjaziun Ł., 149, 206–207
 Znaniński F., 31, 289
 Zolberg V. L., 304
 Zowczak J., 261–262
 Zwierzchowski P., 220–221
Ż
 Żak P., 131
 Żechowska B., 31–32, 38, 202
 Żółkiewski J., 118
 Żukowska Z., 29, 115
 Żurkowski B., 262

Indeks rzeczowy

A

Absolutyzm etyczny 256, 285

Action research 74–75

Agresja 34, 139, 146, 207, 241

Aksjologia 73, por. Wartości

Antropologia dziecka 126–127

Antypedagogika 39, 53, 56, 116

Artystyczne zdolności 25

Asertywność 104, 146, 177, 205, 214, 216

Autentyczność 143

Autokreacja 67, 89, 107, 222, 267

Autonomia 44, 52, 97, 99–100, 105, 107, 119, 127, 149, 152, 161, 172–174, 176, 201, 204, 221, 223, 225, 260, 262, 267, 270–281, 284, 296, 326
definicja 270–271

Autorefleksja 35, 43, 64, 66, 75, 98, 145, 177, 182, 219

Autorytet 26, 35, 45, 113–125, 128,

131, 134, 150

definicja 119–120

emocjonalny 144

moralny 122

naukowy 122

pedagogiczny 120

szkolny 122

środowiskowy 121

uwarunkowania 121–122

wewnętrzny 122

wychowawczy 120

zewnątrzny 122

Awans zawodowy 16, 45, 54, 88, 90, 126–179, 189, 196–198, 233, 273, 288

poziomy 157–158

warunki 154–157

B

Badania 19–21, 27–47, 51, 72–75, 80, 98, 174
 ilościowe 73
 jakościowe 38–40, 73
 model 37
 typy 41–42
 w działaniu 74, 107, 161, 168, 173
 Behawioryzm 18, 36–38, 115, 258, 308
 Bezinteresowność 261
 Bezpieczeństwo 93, 137, 142, 145, 185, 200, 237, 242, 283, 286
 Bezradność 128–129, 135, 178, 199–200, 241, 269
 Bezrobocie 16, 306, 310
 Biurokracja 157, 227, 272, 308
 Błędy nauczyciela 133–134

C

Cechy nauczycieli 28, 34, 82–125, por. Entuzjizm, Humor itd.
 nabyte 117
 przyrodzone 117
 Cierpliwość 25, 28, 45, 104

D

Demografia 16
 Demokracja 60, 66, 96, 99, 227, 261, 266, 289, 294, 297, 299, 328
 Depersonalizacja 208–210
 Determinizm 70
 Dialog w edukacji 19–20, 26, 52, 66, 73, 90, 96, 104–105, 116, 120–121, 127, 149, 163, 218–252, 283, 294, 311–320, 326
 Dobro 59, 73, 192, 255, 265, 270, 282–284, 289, 324
 Dojrzałość moralna 263
 Doradztwo metodyczne 163, 165–167, 183, 188–189

Doskonalenie zawodowe 16, 31, 44–45, 52, 54, 80, 93, 102, 107, 119, 126–179, 186, 191–193, 198, 267
 formy 162–163, 168
 funkcje 162
 pozaszkolne 164–166, 185, 188
 wewnątrzszkolne 162–163
 Dyrektor szkoły 154, 158–159, 166–170, 183, 185–187, 189–199, 203, 232–233, 237, 272–275, 277–280, 315, 322–323
 zadania 186–187
 Dyscyplina 129–134, 269

E

Edukacja domowa 236
 Edukator 83, 164, 167
 Efektywność 15, 28, 32, 35, 45, 55, 58–59, 73, 85, 89, 151, 156, 185, 189, 193, 197, 200, 246, 278, 297
 Egoizm 288
 Egzamin 280, 307, 323, zob. też Ocena uczniów
 Ekologia 60, 62, 96, 250, 299
 Emisja głosu 89, 92–93
 Empatia 52–53, 73, 78, 85, 96, 99, 104, 119, 143, 201, 235, 288–289, 324
 Empiryczny nurt wiedzy o nauczycielu 22, 27–36
 Entuzjizm 25, 177, 269
 Epistemologia 72–73
 Etyka 21, 23–24, 45, 57, 85, 90, 92, 137, 172–173, 196, 201, 254–291
 definicja 281
 Eustres 213

F

Fenomenologia 20
 Filozofia 21, 26, 41, 43, 89

Fraternizacja 137
 Frustracja 34, 143
 Funkcje zawodowe 93–101
 definicja 94

G

Globalizacja 110, 293–332
 paradoksy 294–295
 Godność 52, 119, 127, 191, 205, 224, 257,
 261–262, 266, 274, 294, 297, 299
 Grupy rówieśnicze 61, 108, 123
 Gry uczniowskie (szkolne) 113, 128,
 130–131, 135–136, 195

H

Habitus 304
 Hipochondria moralna 256
 Historia 10–16
 stadia rozwoju refleksji 17–18
 Honor 257
 Hospitacja 184, 192, 196
 Humanistyczne ujęcie 17–18, 33, 39,
 52–53, 61, 73, 93, 116, 231, 243,
 248, 260, 283, 289–290, 299
 Humor 28, 104, 145, 175, 214, 242, 262

I

Ideal
 nauczyciela 23–25, 27–28, 34, 114–
 –117, 119
 wychowania europejski 61
 Indeterminizm 70
 Indywidualizm 295–296
 Inicjatywa 149
 Innowacyjność 107–109, 145, 149,
 163, 222, 231, 272–273, 275
 Instynkt 23
 Instytucje wychowawcze pozaszkolne
 243–252, 323

Integracja 100, 283, 315
 Integracyjna klasa 320–328
 Integralny wychowawca 25
 Intelpekt 25, 28

Inteligencja

 duchowa 289
 emocjonalna 143, 147
 etyczna 289–290

J

Ja idealne a Ja realne 175–176
 Jakość, zob. Efektywność
 Język obcy 69, 92, 307, 314–316

K

Kapitał społeczny 21, 53, 96, 248, 262
 Kariera 126–179
 Komercja 274
 Komparatystyka 33
 Kompetencja a niekompetencja 112
 Kompetencje 32, 35, 50, 58, 82–125,
 174, 262
 definicja 101–102
 informatyczno-medialne 103–104,
 110–111, 324
 innowacyjne 108–109
 interpretacyjno-komunikacyjne
 103–106, 324
 komunikacyjne, por. Umiejętności
 komunikacyjne
 kreatywno-krytyczne 103–104, 106–
 –110, 324
 międzykulturowe 317
 osobiste 103–104, 144–145, 324
 pragmatyczne 103–104, 110, 324
 profesjonalne 178, 201
 społeczne 91–92, 143–144
 współdziałania 103, 159, 324
 Kompromis 229, 238, 283

Komunikacja, zob. Umiejętności komuni-
 kacyjne
 Konferencje 17
 Konflikt 133–139, 144, 148
 Konfliktowość 34
 Konformizm 136–140, 143, 175
 Konsekwencja 26, 229, 262–263
 Konserwatyzm 34, 310
 Konstrukttywizm 39, 72, 170–171, 274,
 325
 Kooperacja 138
 Kościół 11–12, 189, 261, 303
 Krajowe Ramy Kwalifikacji 58–59, 67–68
 Kreatywność 107, 149, 204, 272, 275,
 326, por. Twórcza postawa
 Krytyka opinii publicznej 8, 55–56, 83,
 146, 260, 263, por. Społeczność
 lokalna
 Kształcenie kadry 30, 33–34, 44–45,
 48–81, 102, 118
 nurty 48–53
 przez praktykę 173
 standardy 58
 zalecenia 53–54, 173
 zasady 57
 Kształtowanie profesjonalnego osądu
 173–174
 Kultura
 definicja 311
 osobista 119
 pedagogiczna 119, 187
 Kultury przekaz 45, 54, 60
 Kwalifikacje
 moralne 85
 zawodowe 69, 82–125, 206
 definicja 84
 obywatelskie 85
 wymagania 84–85
 zdrowotne 85

L

Liberalizacja 294
 Lider 160
 wewnątrzszkolnego doskonalenia
 nauczycieli 158, 183
 zespołu przedmiotowego 158–159
 zespołu wychowawczego 158–159
 Literatura pedagogiczna 16–17

M

Manipulacja 97, 116, 146, 288, 299
 Mądrego nauczania koncepcja 64–66
 Mądrość 265, 289
 deliberatywna 65
 praktyczna 65
 w praktyce 65
 Media 60–62, 92, 111, 116, 164, 250,
 296, 304
 Metoda
 badań 19–20
 nauczania 278–279, 281, 326
 pamięciowa 127
 podająca 55
 Metodologia 72, 80
 Międzykulturowość 32, 60, 67–68,
 311–320
 Mistrzostwa osobistego koncepcja 65
 Mistrzostwo pedagogiczne 205–207
 Monolog w edukacji 19, 227
 Moralizowanie 137
 Moralność 254–291
 definicja 281
 Motywacja 33, 126, 136, 144–145, 160,
 177, 189, 204, 212, 264, 271

N

Nadzorowanie 138
 Nadzór pedagogiczny 193

Nauczyciel

- badacz 64, 67, 75, zob. też Badania
- definicja 10, 83
- dyplomowany 153–154, 156–157
- kontraktowy 153–156
- mianowany 153–157
- przyszłości 34
- stażysta, zob. Staż
- Naukowa praca 26, zob. też Badania
- Naukowość pedeutologii 35–47
- Networking 169–170
- Niedostosowanie społeczne 323–325
- Niepełnosprawność 320–328
- Nierówności społeczne 302–311
 - definicja 302–303
- Normatywny nurt wiedzy o nauczycielu 22–27, 33, 36
- Normy moralne, zob. Etyka
- Nowe technologie 60, 89–92, 96, 115–116, 164, 250
- Nowe Wychowanie 116
- Nowego profesjonalizmu koncepcja 64
- Nowoczesność 295–296

O

- Obowiązkowość 262, 285
- Ocena
 - pracy nauczyciela 45, 55, 141, 143, 189–198, 233, 245–246, 272
 - uczniów 279–280, 307–308
- Oczekiwania nauczycieli 141–143
- Odpowiedzialność 8, 15, 23–24, 45, 57–58, 60, 67, 72, 83, 85, 89, 93, 101–102, 104, 119, 123–124, 127, 133, 145–146, 149, 151–152, 159–160, 163, 177–178, 185, 201, 204, 209, 215, 221–223, 225, 227, 229, 234, 237, 240, 243, 250–252, 260, 262–270, 288, 295–296

definicja 263

- rodzaje 264–268
- struktura 263–264

- Odwaga 104, 119, 145, 159, 205, 263, 265
- Opiekun stażu 157–158, 182–185
- Oportunizm 138–139
- Opór 142
- Optymizm 143, 145, 204, 223, 229, 261, 269, 283
- Osobowość 14–15, 23–25, 27, 29–30, 34, 52, 82–125, 202, 222
 - definicja 113–114
 - nowoczesna 221, 296–297
 - sfery 115
- Otwartość 7, 43, 57, 60, 68, 85–86, 102–103, 107, 118, 143, 145, 201, 204, 250, 262, 320, 326

P

- Partnerstwo edukacyjne 178, 230–243, 326
 - istota 234–235
- Pasja 212, 289
- Patriotyzm 261
- Pedagog specjalny 323–326
- Pedagogika
 - alternatywna 116
 - emancypacyjna 39, 63
 - krytyczna 17, 39, 53, 56, 66, 81, 93
 - radikalna 221
- Pedagogizacja rodziców 239, 309
- Permanentna edukacja 49
- Personalizm 18, 20, 49–50, 52–53, 121
- Pierwsza
 - lekcja 129–132, 135, 141–143
 - pomoc 93
- Pluralizm 260, 283, 299, 311–320
- Pobudzanie
 - rozwoju 30, 45, 52
 - zainteresowań 28, 55

Poczucie własnej skuteczności 145, 177–178, 189, 198–207
 Podmiotowość 53, 56, 83, 97, 102, 116, 127, 160, 218–252, 259, 294, 299
 Podręczniki 227, 257, 273–274, 279, 281
 Polityka oświatowa 21, 31, 43, 55, 58, 66, 88, 93–101, 152–179, 226, 271–282, 292–332
 Ponowoczesność 70–71, 292–332
 Postmodernizm 23, 43
 Postpozytywistyczny praktyk 65–66
 Postulatywna pedeutologia 24, 33
 Powołanie 15, 23–25, 283, 287
 Powszechność oświaty 14–15
 Pozytywistyczne podejście 36–37, 39–40, 116
 Późna nowoczesność 293
 Pragmatyzm 49, 51
 Prakseologia 73
 Praktyki zawodowe 68–69, 87, 128
 Prawda 255, 261, 270, 282–283, 290, 299
 Profesjonalizm nauczyciela 172–178
 Profesjonalnego artysty koncepcja 51, 64–65
 Profesor oświaty 153–154
 Profil zawodowy 68
 Progresywny nurt w kształceniu 49
 Program nauczania 76, 275–277, 279, 326
 Przedmiot pedeutologii 10, 14–15, 18–19, 21, 35
 Przymierze 234–236
 Przywództwo 159
 Pseudoautorytet 122
 Psychologiczne ujęcie 17, 21, 23, 25, 33, 41, 43, 93

R

Racjonalizacja 146
 Rada

rodziców 232
 szkoły 232, 274
 Ranga społeczna 19, 31, 44, 202
 Rebelia 139
 Refleksja 85, 97–98, 105, 107, 110–113, 118, 141, 178, 185, 228, 246, 281, 288, 295
 nad działaniem 64–66, 75–77
 w toku działania 75–76
 Refleksyjny praktyk 50–51, 64, 67, 75, 77–78, 92, 119, 163, 173
 Reforma oświaty, zob. Polityka oświatowa
 Reguły klasowe 132–134
 Relacje, zob. Uczeń; Rodzice; Społeczność lokalna
 Relatywizm aksjologiczny 256, 286
 Rewalidacja 326–327
 Rola nauczyciela 67, 97, 301
 poziomy 149
 Rodzice 28, 34, 45–46, 53, 56, 61, 91, 96, 108, 113, 115, 119, 121, 146, 160, 163, 176, 178, 189, 191, 195, 201–202, 210, 224–225, 230–252, 267–268, 270, 273, 282, 287, 290, 303–311, 328, por. Pedagogizacja rodziców; Partnerstwo edukacyjne; Współpraca itp.
 wsparcie 239–240, 308–309, 319, 321–323, 326
 Rozwój zawodowy 8, 31, 34, 126–217, 222, 264
 bariery 160–161
 cykliczność 151–152
 etapy 149–151, por. Awans zawodowy
 planowanie 151–152
 struktura 148–149
 uwarunkowania 180–217
 Rutyna 64, 137
 Rytuał 137–138

S

- Sabotaż 139
- Samoakceptacja 143–144
- Samoaktualizacja 175
- Samodzielność 222
- Samokontrola 117, 134, 263
- Samokrytycyzm 34, 263
- Samokształcenie 31, 34, 45, 49, 53, 55, 107, 122, 163–164, 168, 178, 186, 206
- Samooocena 145, 175–176, 182–183, 192, 195–197, 261, 265, 270
- Samorealizacja 259
- Samoregulacja 144–145
- Samorozwój 49, 52, 105
- Samorządy lokalne 16, 166, 193, 232, 245, 249, 252
- Samospełniająca się przepowiednia 141–143
- Samoświadomość 144–145, 219
- Samowychowanie 122
- Satysfakcja zawodowa 122, 131, 135, 177, 189, 198–208, 210–211, 223
- Scjentyzm 36, 115–116
- Selekcja 88, 135, 305–310
- Sens pracy 99, 249–250
- Serdeczność 28, 119
- Sieci współpracy 169–170
- Socjalizacja 136–137
- Socjologiczne ujęcie 17, 23, 41, 43, 93
- Solidarność 237, 261, 283
- Specjalistyczny nurt w kształceniu 49
- Spółeczeństwo
 - informacyjne 299
 - postindustrialne 293
 - postkapitalistyczne 293
 - ryzyka 293
 - sieci 293
 - wiedzy 22, 77, 97, 250, 311
- Spółeczność lokalna 8, 31, 34, 44, 56, 67–68, 98, 115, 155, 178, 192, 243–252, 270, 275–276, 290, 301
- Sposób widzenia ucznia 126–127
- Sprawiedliwość 26, 28, 143, 229, 261, 269, 271, 274, 283, 298–299, 303
- Stanowczość 28, 229
- Start zawodowy 126–147, 185
- Staż 153–156, 189, 233
- Stereotyp 141–142, 237, 240, 312–314, 319, 321
- Stowarzyszenia 230, 232, 247
- Strategie przetrwania 136–139
- Stres 103, 134, 146–147, 157, 199–200, 207–216, 225, 241, 324
- Studia podyplomowe 69
- Sukces 35, 122, 198–207, 263, 288
 - definicja 201–202
- Sumienie 282, 286
 - humanistyczne 286
- System boloński 33, 300
- Szacunek 12, 52, 104, 127, 136, 146, 161, 163, 201, 224, 229, 257, 261, 266, 269, 271, 274
- Szkolny organizator rozwoju edukacji 169
- Szkoła
 - jako organizacja 61, 72, 80–81, 109, 118, 151–152, 156, 159–160, 163, 167–172, 189, 193–198, 200–202, 207, 215, 224, 236, 242, 245–252, 258–259, 267–268, 271, 273–274, 285, 290, 304–305
 - model 127–128
 - tradycyjna a przyszłości 55, 59–60, 62
 - zakres autonomii 271–281
- Szok startu zawodowego 128–129, por. Start zawodowy

- Ś**
 Ślepotą na wartości 256
- T**
 Takt 25, 29, 105, 283
 Talent pedagogiczny 15, 23–27, 205
 Technologiczne ujęcie 17, 93
 Teoria a praktyka 71–72, 74–75, 80–81, 173
 Testowanie nauczyciela 130–132, por. Gry uczniowskie
 Tolerancja 45, 54, 60–61, 66, 73, 96, 99, 103, 107, 127, 143, 163, 237, 242, 250, 260–261, 266, 299, 313–314, 328
 Totalitaryzm 227
 Tożsamość etyczna 260
 Transformatywny intelektualista 17, 51, 65–66
 Treści kształcenia 276
 Twórcza postawa 30, 41–42, 107–108, 110, 152, 172, 206, 222, 261
 Typy nauczycieli 25, 29–30
- U**
 Uczciwość 145, 254–291
 Uczenie
 jak się uczyć 64
 sztuki dialogu 228–229
 Uczeń
 relacja z nauczycielem 19, 23–29, 32–35, 45–46, 53, 56, 61, 95–99, 102, 104–107, 113, 115, 117, 119–128, 130–147, 152, 160, 173–174, 178, 187, 191, 195, 200–203, 207–210, 218–252, 270, 272, 274, 278, 284, 287–288, 290, 305, 308, 324–326
 Ukryty program 45, 139–140, 307–308
 definicja 139–140
- Uległość 146
 Umasowienie kształcenia 58, 61
 Umiejętności 25, 27–28, 30, 62, 64, 86, 90–91, 103, 147
 komunikacyjne 32–33, 85, 89–90, 111, 128, 146, 159, 177, 248, 326
 uczenia się 85, 111
 Unia Europejska 33, 45, 50, 58–59, 61, 165, 234, 247, 299–300, 313–315, 319, 321, 327
 Uprzedzenia 141–143
 Ustawiczna edukacja 20, 32, 45, 54, 60, 64, 98, 152, 157, 161, 163, 171, 298, 300–301, 319
- W**
 Węgry 139
 Wartości 20–21, 23–25, 27–28, 40, 44, 51, 60–61, 73, 104–105, 110, 122, 145, 162, 201–204, 206–207, 216, 221–223, 228–230, 243–244, 251–252, 254–291, 299, 317
 definicja 255, 258
 triada Platowska 255
 Wartości własnej pocztuie 113, 145–146, 224, 244, 289, por. Satysfakcja
 Wartościowania proces 257–258
 Wewnątrzszkolne doskonalenie nauczycieli 162–163, por. Lider
 Wiedza 25, 28, 64, 73, 75, 97, 103, 105, 110, 117, 147, 150, 174, 290
 biologiczna 89
 doświadczalna 245
 dydaktyczna 85–86, 90
 emancypacyjna 78
 fachowa 128
 instrumentalna 79
 kazuistyczna 76–77
 komunikatywna 63

- koniunktywna 63
- medyczna 89
- merytoryczna 76
- metodologiczna 80, 85, 89
- metodyczna 79–80, 90, 110, 176, 188
- nauczyciela 79
- naukowa 79, 84
- o nauczaniu 77
- o relacjach Ja – świat 78
- o sobie 78, 117
- o świecie 78, 117
- obiektywna 79
- ogólna 162
- operatywna 245
- osobista 51, 75
- pedagogiczna 85–86, 188
- potoczna 79
- praktyczna 79–80
- praktyczno-moralna 78–79
- proceduralna 51
- profesjonalna 50, 77, 79–80
- przedmiotowa 50, 76–77, 171, 176, 188
- psychologiczna 84–86, 89–90, 110, 188
- socjologiczna 84
- specjalistyczna 171
- strategiczna 77
- techniczna 79
- teoretyczna 71, 74, 79, 90, 128
- tworzenie 53
- użyteczna 79
- warsztatowa 176
- zaleceniowa 76
- zawodowa 76, 107
- Wielodyscyplinarność, zob. Psychologiczne; Socjologiczne itd.
- Wielokulturowość, zob. Międzykulturowość
- Wizytacja 94, 192, 195–197
- Władza 121, 127, 130, 134, 136–137, 139, 146, 237, 285
- Wolność 52, 61, 63, 121, 219, 222–223, 229, 259–262, 266–268, 270–271, 284, 289, 296, 298–299
- Wolontariat 249–250, 314
- Wsparcie nauczyciela 180–189, 201, 216
 - funkcjonalne 181–189
 - rodzinne 181, 187–188
 - strukturalne 180–181
- Wspomaganie szkoły, plan 168–169
- Wspólnota ludzi uczących się 97, 161, 171
- Współpraca
 - formy 242–243
 - środowiskowa 243–252
- Wychowanie ku wartościom 257, 262
- Wychowawca 207–208
- Wygląd 28
- Wykształcenie 30, 54, por. Kształcenie
- Wypalenie zawodowe 199–201, 207–216
 - definicja 208–209
 - profilaktyka 215–216
 - symptomy 210–211
- Wyrozumiałość 28
- Wyrównywanie szans 54, 60, 100, 261, 280, 290, 298–311
- Wytrwałość 261
- Wywieranie wpływu 130, 144, 199, 219
- Z**
- Zaangażowanie 145, 147–161, 177, 202, 204, 208, 216, 272
- Zadania 110
 - definicja 94–95
 - domowe 249
 - edukacji 60–61

- edukacji wielokulturowej 313–316
- nauczyciela 22, 93–101, 257–258, 260–261
- Zaufanie 144, 161, 216, 223–224, 236, 238–239, 247, 262, 275, 290
- Zawód
 - definicja 82–83
- Zdrowie 54, 60, 62, 96, 117, 143, 185, 191, 214–215, 261, 266
- Zmiana społeczna 34, 37, 41, 44–46, 50–51, 55–57, 61–64, 67, 71, 74, 81, 89, 91, 93, 95, 97–98, 107, 109–110, 113, 118–119, 151–152, 161–162, 164–167, 169, 177–178, 186, 196, 212, 226, 230–231, 247, 249–250, 264, 274, 287–288, 292–332
- definicja 292
- Związki nauczycielskie 16
- Ż**
- Życzliwość 29, 185, 263, 271, 288